

ՄԻՈՆ

Մ. ՅԱԿՈԲԵԱՆՅԱՆԻ ՎԱՆԻ ՏԱՅՈՑ ՅԵՐՈՈՒՍԱԿԷՄ

«سیون» مجله ارمنیة شهریه ، دینیة ، ادبیة ، ثقافیة ، للغة والبیان .
 "SION" an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		երև
— Ներքին առաքելություն	••	120
Ս. ԳՐԱԿԱՆ		
— Օտարականը	Ե.	132
ԿՐԹՆԱԿԱՆ		
— Որոմբ	ԳԷՈՐԴ Ս. ԱՆՆԻՎԵՐՑԱՆ	137
ԲԱՆԱՍՏԵՎԾԱԿԱՆ		
— Խոհեր	ՎՋԱՐԱՆԴԻ	140
— Տրամություն	»	141
— Քառականներ	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	142
— Յեսանայեացի	»	142
— Աղոթք՝ Զիբենեաց լեռան վրայ	ՀՄԱՅԵԱԿ ԳՐԱՆԵԱՆ	143
Հռովմեական Կաթոլիկ եկեղեցւոյ Յովհաննէս ԻԳ. Պապը	Հայացոց ՅՈՎԱԷՓ ՎՐԻ. ՄԱՄՈՒՐ	144
ՊԱՏՄԱԿԱՆ		
— Դեռզ Վրդ. Ուռնեցի	Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ	147
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ		
— Նորավանք	} Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ	149
— Նորավանք վերին		150
Ս. Արուստյա Նուիրակներուն վերադարձը		151
Հաուրս Գարակոզեան Հիմնադրութեան իշխանական նուիրատուքներ Սուրբ Յարութեան Տանարի նորոգութեան Հիմնադրամին		153
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Եկեղեցականք-Բեմականք		154
— Պաշտօնականք		154
— Տարեկան Դաշահանդէս Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի		155
— Տարեկան Նրդահանդէս Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի		155
— Տարեկան «Պապար» Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի		155
Հ. Բ. Ը. Միութեան խօսքը Փարիզի պառակտիչ շարժումին մասին		156

ՍԻՈՆ-ի Տարեկան Բաժնեգիրն է,
բոլոր երկիրներու համար, Անգլ. Շիլին 20
Redaction of the Armenian Monthly SION
Armenian Patriarchate,
P. O. B. 4001
Old City - Jerusalem (Jordan)

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

Լ.Է. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1963

◀ Մայիս ▶

Թիւ 5

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆ

Վերնագրիս վերջին բառը երկու՛մ իմաստով ալ կրնայ առնուիլ, այսինքն թէ՛ արտաքին ծաւալումի և թէ՛ ներքին թափանցումի համար կատարուած աշխատութեանց նշանակութեամբ:

Առաջինը դասական հին իմաստն է, որ խորհիլ կուտայ քրիստոնէութեան կրօնատարածական այն ձեռնարկներուն վրայ, որոնք այնքան ոգևորեալ թափով կատարուեցան երբեմն, և այլևայլ կերպերով կը շարունակուին ցարդ: Երկրորդը, թերևս աւելի այժմեան իմացումով, ուսուցումի և մտաւորական ու բարոյական դանազան կերպերով եղած այն աշխատանքն է, որ նպատակ ունի Աւետարանի հոգին մտցնել հաստատել քրիստոնէական կեանքի բոլոր մարզերէն ներս, անոր բոլոր կողմերուն վրայ, նորոգումի արիւն և անուշ քալեցնելու համար արգէն տիրացուած մարմինի մը երակներուն մէջ:

Ոչ ոք կ'անգիտանայ թէ ներկայիս շատ զովիլի ճիգ մը կայ աւելի այս ուղղութեան վրայ լարելու համար քրիստոնէական գործունէութիւնը. արտաքին ծաւալումէն աւելի ներքին թափանցումի գործն է որ կարծես կը ձգտի հեռանալէ աւելի համադրաւել եկեղեցւոյ իշխանութեան ուշադրութիւնը. աւելի պարզ՝ Աւետարանը օտարներուն մէջ քարոզելէ աւելի քրիստոնեաներուն մէջ ամրացնելու և պայծառացնելու հոգն է որ կ'իշխէ սիրտերուն վրայ:

Եկեղեցիէ եկեղեցի ուսկանուած մարդորսական տխուր շահատակութիւններուն չէ որ կ'աղնարկենք այս նկատուիթեամբ, այլ այն բարի ջանադրութեան զոր եկեղեցիներէն ոմանք մասնաւորապէս կ'ընեն, և զոր երանի թէ ամէնքն ալ ընէին առաւելագոյն չափով, իւրաքանչիւրը իր հօտին աւելի կենդանի հաղորդութեամբ իւրացնել տալու համար Աւետարանի բարոյականը:

Ո՛չ միայն գեղեցիկ և արդար, այլ նաեւ պէտք է աւելցնել իսկոյն, զգեալական ցաւէս գործնական լինելու առաւելութիւնը ունի արտաքին առաքելութեանէն աւելի ներքին առաքելութեան կարեւորութիւն տալու այս մտածումը. այնու զի ներքինը ոչ միայն իրեն համար սահմանուած դերը այլև միւսէն՝ արտաքին առաքելութեանէն սպասուածն ալ կը կատարէ նկատելի չափով մը, քանի որ կրօնքի մը տարածման համար չի կրնար ըլլալ որեւէ ուրիշ լաւագոյն յան-

ձնարարութիւն մը քան զայն դաւանողներուն կեանքին և նկարագրին համապատասխանութիւնը այդ կրօնքին ոգւոյն և բարոյականին:

Միաքս կուգայ այն վրդովիչ գայթակղութիւնը զոր մեծ պատերազմի սկիզբը Հնդկաստանի ոչ քրիստոնեաները զգացին ինքզինքը «սիրոյ և խաղաղութեան» դրութիւնը յայտարարող կրօնքին հետևող ազգերուն միջև իրականացած դարհուրելի եզրայրասպանութեան առջև: — Չեմ կրնար հիմակ ըսել թէ այն ատեն այդ տեսակէտով ո՛րքան օգտակար կըցաւ ըլլալ Կալկաթայի Անկլիկական մետրապոլիտին կարգադրած բանախօսութիւններուն շարքը. բայց սա՛ է ստոյգ թէ խռովքին առած ցնցումը թեթեւ չեղաւ, և հինաու մտաւորականութիւնը չկըցաւ քրիստոնէական բարոյականին դէմ զգացած դառնութիւնը անզգալի դարձնել քօյարկուած բառերու տակ:

Անպատճառ հարկ չկայ սակայն մեծ դէպքերու լոյսին տակ պարզուած իրականութեան վճիռին սղասելու: Բարոյականը բարոյական ու գիտութիւնը գիտութիւն է փոքրիկ իրողութիւններուն մէջ ևս. նոյն օրէնքով չէ՞ որ կ'աճին ու կը մեղմանան ինչպէս խոտի ծղօփը նոյնպէս և մեծ ծառերը. ու օտարին զգացողութիւնը, որ շատ աւելի նուրբ է մեր քրիստոնէական կեանքին մէջ երևան եկած տկարութեանց առջև՝ աւելի քան թերևս նոյնինքն մեր խղճմասնքը, ատենցմէ՛ է որ յաճախ կ'ազդուի, մեր կրօնքին արժէքին վերաբերմամբ դատումներ ընելու համար:

Ինչ որ ներսէն կը սկսի՝ միշտ աւելի հարագատ է և ուժեղ. աճողմալ քանդողմալ: Ներքին զարկացումն է յառաջդիմութեան բուն սկիզբը. իսկ ներքին խանդարումը՝ կործանումին սկզբնաւորութիւնն է անմիջապէս: Այս պատճառաւ ներքին շինութեան ընծայուած հոգածութիւնը անառարկելիօրէն աւելի կարևոր է և փրկարար:

Ու այդ հոգածութեան անհրաժեշտութիւնը ճշուղ պէտքի մը աստիճանին է հասած ա՛յժմ մանաւանդ քրիստոնէական կեանքին մէջ:

Աւետարանը քարոզուած է ընդ ամենայն աշխարհ, ոչ ոք կրնայ ուրանալ ասիկա: Մարդկութիւնը, թէև դեռ մեծ մասամբ քրիստոնէութեան շրջանակէն դուրս է վիճակագրօրէն, յընդհանուրն անոր ազդեցութեան ներքև կ'ապրի, քանի որ աշխարհը վարող այժմ որևէ ուրիշ կրօնքէ աւելի քրիստոնէութեան ոգիէն է ներշնչուած: Ոչ ոք պիտի համարձակէր չխոստովանիլ այս ճշմարտութիւնը:

Բայց սա՛ ևս է ճշմարիտ, և անմերժելիօրէն, թէ հեթանոսութիւնը, այսինքն ոչ քրիստոնեայ հոգին, ոչ միայն չէ մեռած դեռ, թէ՛ իբրև կրօնք և թէ՛ իբրև բարոյական մանաւանդ, այլ և իր ազդեցութիւնը զանազան ճամբաներով կը մտցնէ ան միշտ քրիստոնէական կեանքէն և բարքերէն ներս:

Խոշորացոյց դործիքներու պէտք չկայ՝ տեսնելու համար այս իրողութիւնը և հաստատելու համար զայն: Պարագաներ կան դժբախտաբար, ուր շօշափելի ըլլալու աստիճան թանձրացած է ան մեր կեանքի բոլոր գիծերուն վրայ. ու անոնք որ, գիտութեամբ կամ յանգէտա, կը փոխադրեն այդ պզտոր ներդործութիւնները մեր կեանքէն ներս, անոնք են ընդհանրապէս օրոնք ձայն կը բարձրացնեն յանուն իբրև թէ բարձր զաղտիարներու և զգացումներու:

Մեր միտքը, այս բառերուն հետ, կ'երթայ ո՛չ թէ նախկին հեթանոս աստվածներէ փոխանցուած փրկիստփայութեան, արուեստի և քաղաքակրթական այն կարգ մը նշմարներուն, որոնք սկիզբէն իսկ մուտ գործեցին Աւետարանի հովանիին տակ ծաղկող ընկերութիւններու կեանքին մէջ, որովհետեւ քրիստոնէութիւնը առաջին օրէն հաշտ աչքով նայեցաւ անոնց, նկատելով զանոնք իբրեւ աստուածային յայտնութեան լոյսէն հնութեան խաւարին մէջ ցօղուած նշոյլներ, այլ հետզհետէ աւելի այժմէականացած այն ազդեցութիւններուն, որոնք յաճախ զեղեցիկ անուններու տակ ծածկուած անմաքուր խողովակներէ կը հոսին մեր կեանքին մէջ, հետզհետէ միշտ աւելի եղծելու և աւելելու համար հոն ամէն ինչ որ քրիստոնէական է և Աւետարանի բարոյականով վազուց նուիրագործուած:

Հեթանոսութիւնն է որ այսօրէս, տակաւ առ տակաւ, անադմուկ բայց իրապէս ներս կը խուժէ մեր մտածողութեան, մեր զգալու եղանակներուն, արուեստի ճաշակներուն, մեր զրականութեան, մեր իրաւական ըմբռնումներուն, կրօնական կենցաղին, բայց մանաւանդ մեր ընկերային և աւելի ևս մեր ընտանեկան բարքերուն մէջ, ուր այսօր «ի Քրիստոս և յեկեղեցի» խորհուրդին օրինակովը սրբացած ամուսնական կեանքին ահա օրէ օր աւելի խոժոռ կը նային ընթացիկ բարոյականի երևոյթները:

Ի՞նչ կ'արժէ Աւետարանի արտաքին ծաւալումը, երբ իրեն պիտի յաջորդէ ներքին փտախտաւորումը. ինչի՞ կրնայ ծառայել քրիստոնէութեան անունը, եթէ անիկա պիտի նմանի լոկ պիտակի մը (*étiquette*), սխալ փակցուած՝ սրուակի մը վրայ, որուն պարունակած հեղուկը չէ այն ինչ որ կը ցուցնէ վրայի զիրը:

Ո՛րչափ աւելի խորհինք այս հարցին վրայ, այնքան աւելի ստիպողական պիտի զգանք ներքին առաքելութեան հարկը:

Առաքելութիւն՝ տուններէ, գարոցներէ, ընկերային ակումբներէ, զրական և իմաստասիրական խմբումներէ, ամէն կարգի հաւաքումներէ և ընկերակցութիւններէ ներս, ուր կեանքը կ'եռայ, և ուր խմորումի ամէն պահ կրնայ թունաւորման վտանգի յանդիլ ի վերջոյ:

Ներքին առաքելութիւն, ներքին թափանցումի ճիգ այս բոլոր պատահականութեանց առթիւ: Իր ասպարէզին զիտութեամբը և կոշումի զիտակցութեամբը լուսաւորուած հոգևորականը պէտք է ինքզինքը նկատէ անքուն պահակ՝ հեթանոս ազդեցութիւններու վարակիչ ներգործութեանց դէմ, քրիստոնէական կեանքի բոլոր ճամբաներուն սկիզբը, Աւետարանէն հովանաւորուած ամէն տան դրան առջև ու մանաւանդ սիրտերու մուտքին վրայ:

★ ★ ★

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՕՏԱՐԱԿԱՆԸ

Իմ մարդկութիւնը նամբան է,
որուն վրայէն պիտի բալէք դուք
Աստուծոյ երթալու համար:

Ա.

Առաջ մտաւ կը հովին, լայն իր պատմութեան ժամանակն մէջ խառնած, կը քալէր Ան լճակի տփն ի վեր, որուն ջուրերուն վրայ ձկնորսներէն առաջ, արեւն իր սակի առկանն էր փոքր: Կը քալէր Ան, նման մարդու մը՝ որ բան մը որսնկու էր ելլելու: Նման մարդու մը՝ որ ծովու ալիքներուն և ցարեններուն սակին մէջ իր հագնէն մասեր կը առնէր, որ երկրի վրայ կեցած՝ երկինքը կը հագնէր, իր պանդուխտի տխրութիւնը ճառագայթի վերածած:

Կը շրջէր հովտէ հովիտ և քաղաքէ քաղաք, մեծատուններու, մաքսաւորներու և ձկնորսներու սեղաններուն վրայ սփռելով իր խօսքի մանանան, բանալով մարդոց սիրտերուն մէջ զարեքով արդիւնաւոր վտակները սիրոյ, անոնցմէ կողմնու համար գետը հոգիներու մեծ եղբայրութեան:

Երբ կը նայէր մարդոց, անոնք կը լեցուէին զգացումով մը զոր չէին կրնար բացատրել: Իրենց հոգին մերկացնող այդ նայուածքը խայթող էր ու բուժիչ նայն առնն, որ իրենց որսնիկ կուտար այն կորուստը՝ զոր իրենք գիտէին բայց չէին ուզեր խոստովանիլ:

Կը քալէր Տիրերիոյ լճագրէն, որբազան ծանրութեան մը ներքե խոնարհած իր աղուոր գլուխը: Միտաբա իր մտքերը արեւուն մէջ հալած մեղքի նման կը փափրլէին: Հեռուէն Անիկա կը նմանէր հրեղէն սիւնի, երկինքն ու երկիրը իրարու միացնող. բայց աւելի սերմանողի մը՝ որուն գլխուն վերե երկինքը կը կամարուէր սակի սերմերով լեցուն զոգնոցի մը նման, իսկ երկիրը՝ իր ստքերուն ներքե հերկուած արտ էր անսահման:

Կը քալէր Անծանօթը, թեթե ու հաւատա, երկրին տիրող իշխանի նման ժայռի կուշտին, առկանները իրենց բարձրած կը հանգչէին զայդ մը ձկնորսներ Անոնք ահաւոմ էին Օտարականը և կը հեռուէին իրեն աշխարհ նայուածքներով Անծանօթը մօտեցաւ և կանգ առաւ անոնց միջև:

— Ինչո՞ւ չէք որսար, հարցուց, նայելով յաւաւորի մէջ եղող ծովուն:

— Բանիցս փորձեցինք, բայց անարդիւնք, ըսին ձկնորսները: Ծովը իր քմայքները ունի և մենք յաճախ ստիպուած ենք տանկու գայն:

— Ծովը կեանքն է, ըսաւ եկուորը, և ձուկերը մեր երազները:

— Ապա առկա՞նք, հարցուցին ձկնորսները:

— Մեր օրերը. երանի՜ անոնց՝ որոնք օրերու առկանով կեանքի ծովէն մեծած չեն հաներ իրենց երազները:

— Աստուած իմաստութեամբ անօրինակ է ամէն բան, ըսին անոնք, զարմացած Օտարականին խօսքերէն:

— Անտարակայս, ըսաւ Անծանօթը, և աշխարհ՝ եկող ամէն մարդ իր մանէն առաջ իր Աստուածն է որ կը թաղէ: Ահա թէ ինչու կեանքի ծովէն՝ մարդիկ մեծած երազներ լսկ կ'որսան:

— Գեղեցիկ ու խոր են քու խօսքերդ, աղնիւ Օտարական, նման ալիքներու ձայնին՝ ծովուն հեռուներէն եկող:

— Եթէ կարենայիք թօթափել ձեր հոգիներէն մեծած օրերու փռչին, այն առնն հասկնալի պիտի ըլլային խօսքերս ձեզի, ինչպէս հասկնալի են ծաղիկները հոգին վրայ և աստղերը՝ երկնքին մէջ:

Ուժովցաւ ծովը և ջուրի կտոր մը նետեց Օտարականի պատմութեան: Անծանօթը թօթուց փէշը և նայեցաւ ծովուն՝ որ կարծես կը դրօսնուր չփայտած մանուկի մը հանդոյն: Արեւը հեռուէն կը բարձրանար երկնքին մէջ, հալած սակեղբոր մի մասն:

Մեկնած էր Օտարականը: Չկնորսները իրարու նայեցան և զգացին թէ բան մը փոխուած էր իրենց մէջը: Իրենց այնպէս կուգար թէ տարիներով ուրիշ բան չէին ըրած, բայց միայն ծովէն հանկու մեծած երազը իրենց օրերուն:

Բ.

Ձկնորսներին մին կը կոչուէր Յակոբոս և միւսը Յովհաննէս: Անոնք Օտարականին մեկնելէն վերջ նստած կը մտածէին կեանքի, ծովուն և մարդոց երազներու մասին, ինչպէս նաեւ այն աշխարհի մասին, որ Օտարականի խօսքերէն վերջ սկիզբ կ'առնէր անոնց մէջ, սերմեր ընդունելու պատրաստ արտի մը նման:

Քիչ յետոյ իրենց բացակայ գոյգ ընկերները, Պետրոս և Անդրէաս, կը վերադառնային կախառնառւմէն և կը լսէին Օտարականի մասին: Յակոբոս կ'ենթադրէր թէ նոր մարդարէ մը պէտք է եղած ըլլայ ան, իսկ Յովհաննէսը՝ Մեսիան: Պետրոս, որ հսկող և բարի ձկնորս մըն էր, սուղորոթեամբ կը հետեւէր բուսածներուն, թերահաւատօրէն ժպտելով: Ասիկա իր ձեն էր, ան կրնար հաւատալ ամէն բանի և ոչ մէկ բանի: Իրողութիւններէն առաջ կտրեւոր էր իրեն համար գիտնալ թէ որո՞ւ կողմէ կ'ըսուէին անոնք: Չէր սիրեր սուրիշներու բացատրութիւններն ու հիացումները մանաւանդ, կը կարծէր թէ իր գիտցածը ամբողջական է և իր այս յաւակնութիւնը վերածեր էր զինքը պզտիկ բռնակալի մը: Հակառակ այս իրողութեան սովայն, բոլորը կը սիրէին զինքը: Պետրոս ծանօթ էր ամբողջ ծովագերիայ չըրջանին՝ իբրեւ կտրիճ ձկնորս մը, որմէ ծովը կ'սկսածէր, ինչպէս սովոր էին ըսել զինք ճանչցողները:

Յակոբոս արդարամիտ էր և հետաքրքիր, սովայն շատ խոնարհ. միշտ կը կարծէր թէ սուրիշներ իրմէ աւելին գիտեն: Յովհաննէս քաղցր էր ու երազուն և իրերուն կը նայէր բանաստեղծի հագիով: Ասիկա կրնար սիրել նոյնիսկ իր թշնամիները:

Յաջորդ օրը երբ կը պատրաստուէին կէսօրուան ճաշի, հեռուէն նշմարեցին նոյն Օտարականը որ կը մօտենար իրենց: Պետրոս ամենէն առաջ առքի ելաւ և մօտեցաւ Եկուորին, անոնք իրարու նայեցան հին բարեկամներու նման:

— Նորէն անաշխատ կեցած էք, հորցուց Օտարականը:

— Ծովը աննպաստ է, իսկ մեր սեռականները անպատրաստ, ըսին ձկնորսները:

— Միշտ պատրաստ պէտք է ըլլալ արդիւիւս հորը, որ անգործ սիրահրու մէջ կը նետէ իր սեռականները: Ո՛վ որ անգործ կը մնայ, կը խզէ իր կողմէ մանակին հետ և դուրս կը թողու ինքզինքը կեանքի յառաջացող թափօրէն: Աշխատող սիրող սրինգ մըն է, որ ժամերու և օրերու մըմունջները կը վերածէ երաժշտութեան: Երբ կ'աշխատիք՝ ցոյց կուտաք թէ ծնած է երազը կեանքին, և դուք ի վիճակի էք արեւակաւու անոր դօշանիքին: Կեանքը մտք է, կոյր և անիմաստ, երբ չկայ քրտինքին լոյսը, զոհողութեան սպեղանին, բայց մանաւանդ սիրոյ շաքարը:

«Երբ սիրով կը կատարէք ձեր պարտականութիւնները, դուք հաշտ էք թէ՛ ձեզի, թէ՛ ձեր շուրջիներուն և թէ՛ Աստուծոյ հետ: Զգեստը զոր կը հիւսէք, մտածեցէք թէ ձեր սիրելիները պիտի հազնին: Սերմը զոր կը ցանէք և ցորենը զոր կը հնձէք, մտածեցէք թէ ձեր բարեկամները պիտի վայելին պտուղը անոր: Զուկը զոր կ'որոտաք, խորհեցէք թէ ձեզի համար է: Ամէն ինչ ըրէք իբր շնորհալութիւնը ձեր հոգիին: Բոլոր զրազումները օրհնելու են: Նկարիչն ու արձանագործը աւելի ազնիւ գործաւորներ չեն, քան երկրագործն ու ձկնորսը: Զեփուռը նոյն թափով ու քաղցրութեամբ կը խօսի հակայ կողմին և դաշտի կանաչին: Ան է մեծը որ հովին ձայնը կրնայ վերածել սիրոյ երաժշտութեան: Եթէ ձեր գործերը պիտի չկրնաք ընել սիրով, լաւ է որ իբրեւ մուրացկաններ նստիք տաճարի մուտքին, ընդունելու ողորմութիւն անցորդներէն, որոնք սիրով պիտի ազնիւ տալ ձեզի իրենց լուծանքը:

Ճաշէն վերջ, որուն կ'ընկերասնար նաեւ Օտարականը, ձկնորսները ջուր նետեցին սեռականը, և ո՛վ զարմանք, քաշած տառն զգացին թէ լեցուն էր ան: Պետրոս, ի տես տամուկ արծաթով փայլող ձուկերուն, որոնք կը ցատկաւէին սեռականին մէջ, անակնկալի եկած ըսաւ. «Դուք սուրբ մըն ես, ով անծանօթ, հեռու կեցիր մեզմէ, մենք մեղաւորներ ենք»:

Մարդեր էին ասոնք, որոնք տարիներով ականակիտ ջուրին մէջն էին նայեր

և համբերութեամբ սպասեր իրենց աշխատանքի արդիւնքին: Մարդեր՝ որոնք գիտէին լուալ իրենց ձեռքերը ջուրով և հողինները՝ տաանձնութեամբ, նայելով կեանքին՝ այնքան նման ծովուն, ուր կը հայելիանար երկինքը, նման Աստուծոյ պատկերին:

Մօտակայ բլուրներուն վրայ արեւու ծիրանին իր ծալքերը կը բանար: Ամէն ինչ մեղմ էր ու խաղաղ, միայն հեռուն՝ թռչուն մը ոստէ ոստ թռչտելով, կը վրդովէր համատարած խաղաղութիւնը:

Օտարականը կը հեռանար լճեզրէն, ողջունելէ յետոյ ձկնորսները: Այս վերջինները սակայն հետեւեցան իրեն, լքելով իրենց նաւակները և ուռկանները լճեզրի տաղին վրայ: Անոնք ձգողութեան մէջն էին անդիմադրելի ուժի մը, որ դիրենք կ'առնէին ինչպէս ծովը, ինչպէս երկինքը, որոնք խոր էին ու թովիչ:

Դժուար էր ըսել թէ Օտարականը քաղած միջոցին կ'աղօթէ՞ր, սակայն Անիկա կը թուէր այնքան մօտ Աստուծոյ, որ իր լուսթիւնն անգամ կը լիցնէր շրջապատը բանով մը՝ որուն դժուար էր տեսնել:

Չորակի մը դարձաւ Ժիր, անոնք հանդիպեցան խաղերու երամակի մը: Խաղարածները զգուշացուցին Օտարականը և հետեւորդները որ աւելի հեռու չերթան, որովհետեւ, ըսին, դիմացի լերան ստաբին, այրի մը մէջ, ահաւի դիւահար մը կայ, որ ամէն վայրկեան իր մարմինը կը խաչատնդէ սուր սուր քարերով և անցորդներու վրայ կը յարձակի: Օտարականը անտարբեր շարունակեց իր ճամբան և քիչ յետոյ դէմ առ դէմ եկաւ դիւահարին: Անոնք իրարու նայեցան, մեղմ բայց կատաղի: Օտարականը մօտեցաւ և դպաւ այսահարի դողացող մարմին, որ կայծակնահար ծառի մը նման փռուեցաւ իր ստաբերուն տաջ և մնաց անշարժ: Անդին խաղերը փաթարկէ բռնաւածի պէս սկսան ցատկաւազել, և ըստըրդէ պիւր ծովը խառնեցին:

Անդրէս սարսափահար մօտեցաւ Օտարականին, որ տխրօրէն դիւահարը կը գիտէր: «Դժ ևս դուն, ո՞վ անձանթ, որ կրնաս մարդոց չար ոգիները խաղե-

լուն զրկել»: «Ես ան եմ որ պիտի գար որուն ներկայութեանը դիւահարն պիտի բուժուէին, կոյրերը պիտի տեսնէին, կողերը պիտի քաշէին, խուլները պիտի լսէին, բարսաները պիտի սրբուէին և մեռելները յարութիւն պիտի տանէին: Ան որ զերազայն նորոգիչն է կեանքի և յաղթողը Չորին, որուն սէրը կը զերազանցէ հասարակաց դաթը և կը զլկ'անցնի բնութեան օրէնքները: Մարդ որուն համար քունը և մահը հաւատարմութիւն և հրաշքները գրաւականներ են իր խոստումին»:

— Բայց ո՞վ է ան որ պիտի գայ հարցուց Պետրոս, որ մինչև այն տեսնելու չէր կրնար կը հետեւէր եղածներուն:

— Ան որ պիտի գայ, ան որ եկած է արդէն, ժառանգն է թաղաւարութեան մը որ սկիզբ ու վերջ չունի, որուն պիտի երկրպագեն աշխարհի թաղաւարները և պիտի ծառայեն ըստ ժողովուրդները: անոր լոյսին մէջ պիտի քաշեն հեթանոսները: Անոր թաղաւարութիւնը այս աշխարհէն չէ, բայց իր խոսքին սերմը, թրջուած իր արիւնով, պիտի նետուի այս երկրի հողերուն և սիրտերուն մէջ, պիտի ընծիւղի և աճի, հակառակ իր վրայ փշոզ հովերուն, և պիտի ըլլայ հակա այն ծառը, որու շաքին տակ մարդերը պիտի նստին, յիշելու մահը անոր՝ որ բարի սերմը ցանց այս աշխարհի սրտին մէջ:

— Մենք զինուորները կ'ազգենք ըլլալ այս նոր և հզօր արքային, ըսաւ Յակոբոս: Օտարականը նայեցաւ իրեն ու ժողովուրդին արմօրէն: «Թաղաւարութիւնը որ պիտի գայ, որ սկսած է արդէն, ձեր մէջն է: Թաղաւարութիւնը ապագային, որ պիտի կործանէ ըստ իշխանութիւնները առանց սակայն անոնց տեղը անցնելու: Աշխարհի թաղաւարները անցեալին կը պատկանին, անոնց ուժը փոստն է մարդոց քունին ու տկարութեան, բայց ան որ եկած է պիտի արթնցնէ քնացողները և պիտի զօրացնէ տկարները: Թաղաւարութիւն մը, ուր կառավարողներ ու ժառանգներ հաւատարմութիւն ըլլան, իրականութիւն մը՝ լիցուն ապագայով, թաղաւարութիւնը մտքին ու հոգիին, հրաժեշտին ու մտքութեան, արժէքներու և

երջանկութեան, բայց մանուկաց կատարելութեան: Բացէք ձեր սիրտերը իր զուարթ պատգամին և հաւատացէք թէ մօտ է օրը ուր պիտի ածուի Բարիին յաղթանակը Չարին վրայ: Որովհետեւ Չարը ուրիշ բան չէ բայց Բարիին ողբը, իր անօթութեան ու ծարուին մէջ: Երբ անօթի է Բարին, ան կ'որոնէ իր կերտակաւոր նոյնիսկ մաթ աշրերու մէջ և իր ծարուը՝ նեխած ջուրերու խորը: Բարի էք դուք երբ հաշտ էք ինքզինքնուդ հետ: Ինչպէս որ առն մը, բնասնիք մը և ազգ մը ինքն իր մէջ բաժնուելով կը կարծանի, այնպէս ալ մարդը Չարին կեր կ'ըլլայ երբ հաշտ չէ ինքզինքին հետ:

Լ Ե Ռ Ը

Անոնք այսպէս խօսելով մօտեցած էին արդէն այն բլրան, որ կը բարձրանար կախառնաւմի քովը ի վեր: Ստարականը դարձաւ դէպի ձախ և բարձրացաւ բլուրը: Քիչ յետոյ, երբ անոնք արդէն բլրան դադարէին էին, շրջակայ վայրերէն ստաւար բաղմաւթիւն մը շրջապատեց զիրենք: Եկած էին բոլորը լսելու նոր քառադիշը, որ շարաթներէ ի վեր լճեզրին վրայ կը շրջէր ու կը խօսէր:

Ստարականը նայեցաւ բոլորին, ինչպէս արեւ կը նայի ծաղիկներուն և աստղերը գիշերուան: Իր աչքին առջևն էր խաղաղ փռուած լիճը Գալիլիոյ, երկինքէն փրթած և լեռներու գիրկը ինկած կապոյտ ակի մը նման: Աջին՝ կ'երևային ճերմակ աշտարակները Տիրեւիոյ: Աւելի անդին, Յորդանանը կը ճեղքէր լիճը ու կը բանար իր ակօսը դէպի հարաւ:

Յետոյ վերցուց Ան իր աղւար գլուխը ու նայեցաւ բաղմաւթեան, որ վայրկեանէ վայրկեան կ'աճէր իր շուրջը: Ամէնքը իրեն կը նայէին, իսկ ինքը կը նայէր լճին և լեռներուն, որոնք աղւար մասանի մը կը ձևացնէին, իրարու մէջ ագուցուած: Եւ Ստարականը խօսեցաւ քաղցր ու խաղաղ, նման մրմնջող երկնքին:

— Երանի հոգիով աղքատներուն. ով որ ցաւաղին գիտակցութիւնը չունի իր անկարողութեան, հոգեկան չքաւորութեան, չի կրնար խրացնել նորը:

«Երանի աղւարներուն, անոնց՝ որոնց հոգին նման է բացուող խեփորին, որ իր մէջ ունի ամբողջական գիտակցութիւնը: Մէկը որ իր մասնաբաժնի կրնայ հպիլ իր հրաղին և ականջներով լսել ձայնը, ապաւին բառ չեղած մտածումներուն:

«Երանի հեղերուն, որոնք գիտեն հանդուրժել շարերուն, բայց որոնք մայրէն ինկող ջուրի կաթիլներուն պէս գիտեն ամբերութեամբ մաշեցնել կարծրութիւնը քարերուն:

«Երանի անոնց որ արդարութեան ծարաւն ունին, ու կը սպասեն, նման արեւն խանձուած հոգին՝ որ սպասումն ունի առաւան ցողին և դարնան անձրեւներուն:

«Անոնց՝ որ գթած են և ողորմած, Աստուծոյ սրտին և երկնքի լացող աչքին պէս:

«Անոնց՝ որ սուրբ սիրտ ունին, որոնք Աստուծոյ կը նային, ինչպէս լիճը երկնքին, ցուցնելով պատկերը անոր:

«Խաղաղարարներուն, որոնք սիրով կը տանին պայքարը Չարին դէմ:

«Սէրը քաղցր է, բայց նոյն ատեն կարծր. իր մեղաքստոյ թեւերուն մէջ սիրտերը արեւնոց սուրբ կը թաքչի: Յաճախ իր ձայնը կը խօսէ ու կը ցրուէ մեր երազները, ինչպէս կը ցրուէ հիւսիսային հովը ծաղիկները պարտէզին: Սէրը կը պսակէ ու կը խաչէ սիրտը հաւատարապէս, իր հասկին մէջ կ'ամփոփէ մեր սիրտը, ապա զայն աղաւառ տառապանքի երկանաքարին ներքեւ, յետոյ եփելու մեր սրտի սրբազան կրակին վրայ արդար հացը մեր օրերուն և Աստուծոյ սրբազան սեղանին: Վատերը միայն կ'որոնեն սիրոյ քաղցրութիւնը, վերածելով իրենց սիրտը առաւակի մը, որ կ'երգէ լուսնի լոյսով, գիշերուան խաղաղութեան մէջ»:

Այս խօսքերը հոն հաւաքուածներուն համար նոր էին, առաւան չաղին պէս թարմ և փռուէն դեռ նոր ելած հացերու նման անուշամտ: Յետոյ իջաւ լեռնէն և ուղղուեցաւ դէպի կախառնաւմ: Ճամբան նշմարեց այրեր և կիներ, որոնք դաշտերէն և այգիներէն քաղաք կը վերադառնային: Անոնք բոլորը կը կրկնէին իր

անունը և իրեն կը նայէին քաղցրութեամբ:

Օտարականը նայեցաւ անոնց և սրտազեղ խօսեցաւ ինքնիրեն. «Ի՞նչ կրնամ տալ ես անոնց, որոնք հողին բարիքը կը հանդերձեն, կապելով իրենց սիրտը արտերուն, այգիներուն և հնձաններուն:

«Իցիւ թէ կարենայի բնիլ սիրաս պաղաքեմ ծառ մը, մատուցանելու զայն չքաւորներուն, կամ կարենայի բխեցնել ըղձանքներս, աղբիւրի նման, լեցնելու համար գաւաթները ծարաւ ունեցողներուն:

«Քնար մըն եմ ես Ամենակալի ձեռքին մէջ, որ պէտք է հնչէ: Տօնական օրերը մօտ են բացուելու, գարնան անդամատաններու նման, պէտք է թափի երկնքի ոսկի ցորենը ինչպէս հողերու՝ այնպէս ալ սիրտերու մէջ»:

Եւ երբ քաղաքը մտաւ, բոլորը ընդ առաջ եկան իրեն և խնդրեցին որ հիւր ըլլայ իրենց: «Դուն օտարական չես մեզի, ըսին, այլ մեր գաւազն ու բարեկամը: Թող հովին ու ծովուն ալիքները չբաժնեն այլեւս զմեզ իրարմէ: Մենք գիտենք քու մանկութիւնդ և պատանութիւնդ, որ այժմ մեզի երազ կը թուի: Մենք սիրած ենք քեզի, սակայն անխօս. այժմ այդ սէրը, աղաղակի վերածուած

մեր հողիներուն մէջ, քեզի կը կանչէ»:

Եւ ամբոխը Օտարականը իր մէջը առաջէպի քաղաքին ժողովարանը ուղղուեցաւ: Օրը շաբաթ էր երբ ժողովարանը մտան Յիսուս իր սովորութեան համաձայն մօտեցաւ մարգարէներու գլաններուն, գատեց մին անոնցմէ և կարգացւ: Յետոյ սկսաւ խօսիլ. բնագիրը զոր ծանօթ էր իրենց, այլակերպուեցաւ յանկարծ. իրենց կը թուէր թէ առաջին անգամ կը լսէին այդ խօսքերը, նոր արեւ մը զանոնք կ'ուկեզօժէր, վերածելով անակնկալ յայտնութեան մը: Պարտիզպանը, գարբինը, որմնագիրը, ձկնորսները, խանութպանները, գեղջուկները, որոնք կը կազմէին ամբոխը, մտադիւր կը լսէին իր բացատրութիւնները և չէին ուզեր որ Ան վերջացնէր: Կ'ուզէին որ յայտնէր նոր թագաւորութեան օրը, հեռանկար մը այգեկութի, կոշուքներու, հանգիստներու և առատութեան, որ կ'իյնար աղքատներու հարուստ հողիներուն մէջ:

Եւ բոլորի յիշողութեան խորը, անգամ մը ևս կը հնչէր խօսքը մարգարէին. «Որքա՞ն գեղեցիկ են ոտքերն անոր՝ որ լեռներուն վրայ կ'աւետարանէ և խաղաղութիւն կը բերէ աշխարհին»:

Ե.

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՈՐՈՄԸ

«Թող չուի երկոցուց անել ի միասին»
(ՄԱՍԹ. ԺԳ. 30):

Շատեր՝ մեզմէ, ի տես տմբարիշտ ու չարասիրտ մարդերու կեանքի մէջ ձեռք բերած յաջողութիւններուն, անհամբեր ու ջղագրգիւ, կը տրտնջան Աստուծոյ զէմ՝ զանոնք ընդգոյթ չպատժելուն համար, ու մինչև իսկ կասկած կը սնուցանեն իրենց սրտերուն խորը Անոր արդարադատութեան նկատմամբ:

Որքան անտեղի է սակայն Աստուծոյ երկայնատութեան հակադրուած մարդուն անհամբերութիւնը, աճապարանքը, Չարը մէջտեղէն վերցուած տեսնելու, անոր սաղ-բանքներէն ինքզինք ապահով զգալու ու երանութեան մը, աժան վայելքի մը իր գծած հեռանկարը իրականութեան վերա-ծելու:

Գիտնալի՞ն այդպիսիներ թէ Աստուած, ըլլալով հանդերձ գերազանցօրէն արդարա-դատ ու ճշմարիտ, է՝ նոյն ատեն գերազոյն Բարին, նախախնամող Հայրը բոլոր արա-բաններուն, որ Իր կենսատու արեգակը կը ծագեցնէ ու Իր օրհնաբեր անձրեր կը տե-ղացնէ արդարներուն թէ մեղաւորներուն վրայ հաւատարապէս:

Արդարութեան և գութի զգացումները նկատուած են յաճախ իբրև զիրար վանող, ժխտող, չէզոքացնող զգացումներ: Մէկը միւսին սիրոյն գոհել՝ անխուսափելի նկատ-ուած է շատ անգամ, որովհետեւ դժուար է եղած որոշել թէ ուր կը վերջանայ մէկուն սահմանը և ուր կը սկսի միւսինը: Որքան մարդիկ շեղած են արդարութեան ճամբէն, իրենց սրտերուն մէջ գութի գերազանց յորդումի մը հետեանքով, և որքան ուրիշ-ներ՝ որոնք արդարութեան երկրպագուներ իբրև երեւելու ցուցամուտութեան մէջ խեղ-դած են իրենցմէ ներս գութի ամէն զգա-ցում: Աստուծոյ մօտ է միայն որ յիշեալ զոյգ զգացումները կրցած են հաշտուիլ,

աւելի ճիշդը՝ ներդաշնակօրէն միաձուլուիլ իրարու հետ:

«Թող տուք երկոցուց աճել ի միասին»:

Ոչ ոք թող միամտութիւնը ունենայ մարդկային կեանքը դառնացնող վճիռ մը իբրև բնդունելու ճիւղ այս յայտարարու-թիւնը: Դրնառաջ չէ՞ր ըսած միթէ «Ոչ է մարթ չգալ գայթակղութեան»: Աւ գայ-թակղութիւնը Չարէն միայն կրնայ գալ:

Մարդկային սահմանափակ միտքը չէ կրցած ու պիտի չկրնայ երբեք թափանցել Աստուծոյ գործելակերպին, որ զէպքերը կը տնօրինէ Թորպէս և կամի», բայց նոյն ատեն նպատակաւորեալ եղանակաւ ու կանխօրոշուած տնօրինութեամբ:

Չարին գոյութիւնը՝ Բարին քովն ի վեր, Աստուծոյ, Գերազոյն Բարին իսկ թոյլաբ-ւութեամբ, անգութ ու անկարեկիր, քան-դող ու եղծանող, ու յաճախ Բարին շատ աւելի ազդեցիկ ու տիրական թուող: Ծա-գո՞ւմը այդ Չարին ու իսկութիւնը անոր: Դարերու մտաւոր ճիւղը խառնատէրներու ու հոգեբաններու չէ կրցած ճշգրիտ պա-տասխանը տալ այս հարցերուն, այնպէս ինչպէս ըրած է Ս. Գիրքը՝ Չարին ողբիւրը իբրև ցոյց տալով Աստուծան, որ մարդը փորձելու համար հազար տեսակ կերպա-բանքներով կը ներկայանայ անոր, շահա-գործելու անոր հոգեկան տկարութիւնն ու տգիտութիւնը իր մարդասպան ծրարին ի-րագործման ի հաշիւ: Աւ ինչքան հրապու-րիչ են յաճախ իր զգեցած կերպարանք-ները, ամենէն ամուր կարծուած հաւատա-ները խախտելու ու Ս. Հօգիով սպառա-զինուած հոգիներն իսկ պահ մը սարսելու աստիճան:

Բայց արդարեւ ի՞նչ է մեր վարձքը, եթէ կեանքը ընթանալ մեր կամքերուն համաձայն ու լիովին շնորհէր մեզի գահա-ցումը մեր բաղձանքներուն, յաճախ սին ու ժամանակաւոր մեր երազներուն: Եթէ բոլոր այն մարդերը՝ որոնց հետ առօրեայ յարաբերութեան մէջ ենք, պարպուած ըլ-լան չարութեան զգացումէն, ու եթէ մեր սարքած ձկոջունքի սեղանները փոխա-դարձուն մեզի նոյն այդ կոշնականներէն: Չէ՞ որ այդ պիտի նշանակէր կապուումը մեր ազգս կամիքն, ընդունելու համար մեր ազգս կամիքն, ընդունելու համար մեզի պարտադրուած վիճակը բարութեան:

Ու պիտի անարժան ըլլայինք որեւէ վարձատրութեան, չունենալով ապացոյցը մեր սրբութեան ու արիւթեան, ճիշդ ինչպէս անապատական մը պիտի չարժանանար գովեստի, բարոյական սպիտաքամներ ունեցած չըլլալուն համար: Դուրս գար այդ մենակեացը վանականի իր խուցէն, իջնէր մարդերուն մէջ ու ապրէր կողք — կողքի բոլոր սեւերէն ու տարիքներէն կազմուած ընկերութեան մը մէջ. այն ատեն միայն երեսն պիտի գար խակական պատկերը իր բարոյական աշխարհին: Այդպէս ալ մեզի գալիք ամէն վարձատրութիւն պայմանաւոր է Չարին ուժերուն հետ ճակատելէ ետք անոնց վրայ տարուած փառաւոր յաղթանակով: Ու գարմանալի չէ որ Տիրոջ իսկ կարգադրութեամբ, այդ Չարը դոյ է մեր շուրջը յարմար, ու օտիթներ չեն պակսիր մեր հաւատքին ու կրօնական ջերմեւանդութեան ապացոյցը տալու համար ամէն օր:

Միւս կողմէն սակայն, Չարին հանդէպ թողատու այս վերաբերմունքը Տիրոջ պէտք չէ մոռցնել տայ մեզ թէ վերջնական յաղթանակը Բարիինն է: Չարը, այս՝, պիտի աճի Բարիի կողքին, բայց մինչ և օր հունձա՞ միայն: Օր ժամանակի հնձոցս արտին տէրը պիտի ժողովէ ցորենը իր շտեմարաններուն մէջ, մինչ որում, իրրեւ անպէտ բոյս, պիտի յանձնուի կրակին: Այնպէս ալ, վերջին գառաւորանին, Չարին բոլոր դորձակցները պիտի դատապարտուին գեհնի տնէջ հուրին: Ձեռք եղբայր լալ և կրճտել տաւանաց:

Որքա՞ն անհամբեր ենք յաճախ մեր խնդրանքները ընդհուպ իրականացած տեսնելու մեր աճապարանքին մէջ, ու որքա՞ն սխալ է մեր ազօթքներուն ընդփոյթ չպատասխանուելէն ենթադրել թէ աննկատ թողուած են անոնք Տիրոջմէն: Աւ ինչալ անգունը յուսահատութեան, արանջալով Աստուծոյ ու բախտին դէմ: Գիտէք թէ յուսահատութիւնը ի՞նչ քանդիչ ոյժ մըն է մեր առօրեայ կեանքին մէջ ու մեր հոգիներու աշխարհէն ներս: Ամէն ինչ օն ու տխուր տեսնելու, յոռետեսութեան ահաւոր ու արտաւոր վիճակն է ան, որ կրնայ ենթական մղել մինչ և անձնատարանութիւն: Սակայն Քրիստոսեան յուսալից է միշտ,

վանդի կը հաւատայ Տիրոջ բարութեան ինչպէս ամենակարողութեան:

Ս. Գիրքը լեցուն է գէպերով, ուր Աստուծոյ ներկայացուած խնդրանքներ, թէ և քիչ մը ուշ, բայց վերջ ի վերջոյ իրականացած են. ու այդ յապագումը եղած է միմիայն օրպէսզի աւելի սքանչելի կերպով յայտնուի Աստուծոյ փառքը: Զաքարիա և Եղիսաբեթ, այդ անգաւակ ամուլը, տարիներ շարունակ, հաւատքով և բարեպաշտութեամբ, դաւակ մը խնդրած էին Տիրոջմէն. բայց շատ ուշ կատարուեցաւ իրենց այդ բաղձանքը: Կը կարծէ՞ք թէ նուազ ջերմեւանդութեամբ ու հաւատքով իրենց խնդրանքը մտաուցած էին անոնք տարիներ շարունակ, և թէ յետոյ է որ իրենց հաւատքը դօրացաւ, որով և իրենց խնդրանքը պատկուեցաւ յաջողութեամբ: Եւ կամ կը ներհե՞ք մենք մեզի այդ յապագումը Տիրոջ փոփոխամտութեանը վերադրելու սրբապղծութիւնը: Ո՛չ մին և ո՛չ միւսը: Այլ այդ յապագումը եղած էր օրպէսզի երեսն գար հրաշք մը՝ Աստուծոյ փառքին համար — տարիքոտ ու ամուլ կնոջ մը յղացումը: Հրաշք մը՝ որ պիտի չիրագործուէր եթէ իրենց առաջին խնդրանքին իսկ կամ աւելի կանուխ Տէրը կատարած ըլլար անոնց սրտին փափաքը: Այլապէս ինչ աւելի բնական, քան մի քանի տարիներ մայրութեան պատիւին չարժանացած տակաւին երիտասարդ կնոջ մը դաւակով մը բախտաւորուիլը:

Նոյնն է պարագան Մարթայի և Մարիամի եղբոր՝ Ղազարոսի յարութեան: Չէ՞ր կրնար Յիսուս օր առաջ գալ Բեթանիա և կամ լոկ խօսքով — ինչպէս ըրած էր հարիւրապետի ծառային — ըսէր և հիւանդը խնայե՞ր թշուալէր: Գիտէ՞ր Յիսուս թէ Ղազարոս պիտի մեռնէր, այսուհանդերձ չաճապարեց փութալ անոր մօտ, ըսելով, «Այն հիւանդութիւն չէ ի մահ, այլ վառն փառացն Աստուծոյ, զի փառաւոր լիցի որդի Աստուծոյ այնուրիկ» (Յովհ. ԺԱ. 4): Աւ Յիսուսի այդ ուշացումն էր որ մէջտեղ պիտի հանէր ուրիշ և աւելի կարեւոր հրաշք մը — մեռելի մը յարութիւն առնելը: Արդարեւ, շատ աւելի խոր և անջնջելի կերպով տպաւորեց այդ յարութիւնը ժողովուրդին՝ քան որ պիտի տպաւորէր հիւանդի մը պարզ

բժշկութիւնը՝ որ կրնար նաև տարրեր կերպարով մեկնել թերահաւատ ամբողջականացէ, զուգադիպութիւն մը համարուելով գուցէ Տիրոջ ազօթքն ու հիւանդին բուժումը:

Ուրեմն, չյուսահատել երբե՛ք, մեր ազօթքները, ի վերջոյ, յարմար տառնին պիտի պատասխանուն ին, եթէ սակայն անոնք ըսած ըլլան հաւատքով ու քրիստոնէական քերականացութեամբ զիգուն սրտէ մը ու համաձայն գտնուն Սատուծոյ կամքին:

Որոշմերու առակը տակաւին երեսն կը բերէ Սատուծոյ անսահման սէրն ու զուժը մարդոց և մասնաւորաբար արդարներուն նկատմամբ: Յիշեալ առակին մէջ իբր ծառաները արտին տիրոջմէն հրաման կը խնդրեն երթալ — քաղելու համար որոշմերը, ան չ'արտօններ աչ, տարուած ցորեններուն հասնելիք վտանգի մը մատահողութենէն, աւելցնելով թէ որմը քաղելու ժամանակ գուցէ ցորենի հասկերէն ալ ումանք անդգուշութեամբ խլուին նոյն աչ մանգաղէն:

Հին Ուստի մէջ, Սագոմ-Գոմորի կործանման ժամանակ, երբ Աբրահամ կը թախանձէ Տիրոջ որ խնայէ աչ քաղաքներու բնակիչներուն, Տէրը կը պատասխանէ յայտնելով թէ սիրով պիտի կատարէր իր խնարհ ծառային բարի սրտէն ըսած աչ խնդրանքը եթէ հինգ արդարներ իսկ գտնուէին այնտեղ: Հինգ արդարներ, որոնց միտսէ զերծ մնալուն համար Տէրը պիտի յօժարէր ետ առնել յիշեալ քաղաքներու բնակիչներուն հանդէպ անօրինած իր պատժական անողոք բայց արդար վճիռը:

Իսկ նոր կտակարանի մէջ, աշխարհի կատարածն ու իր երկրորդ գալուստը կանխող տաղնապալից օրերու կանխագուշակութիւնները աւարտելէ ետք, Քրիստոս կ'աւելցնէ. «Եւ եթէ ոչ էր կարճեալ Սատուծոյ գաւուրն գայնասիկ՝ վասն ընտրելոց իւրոց, ոչ ապրէր ամենայն մարմին. այլ վասն ընտրելոցն՝ զորս ընտրեաց՝ կարճեաց գաւուրն գայնասիկ» (Մկ. ԺԳ. 20): Ուրեմն, խնայելու համար աչ ճգնաժամային օրերուն երկրի վրայ ապրող սակաւթիւ արդարներու կեանքին, Տէրը պիտի «կարճեցնէ» գուժարը արհաւիրելի աչ օրերուն: Տէրը, որ պատրաստ է 99 արդարները «անապատ»ի մէջ թողուլ, մէկ

մոլորեալը վնասելու համար, որքա՛ն աւելի պիտի ողորմի անոնց՝ «որք աղաղակեն առ նա ի տուէ և ի զիշերի»: Մինչ Սաղմոսերգուն, ակնարկելով ողորմածներուն — և ողորմած մը չի կրնար անիրաւ և անարդար ըլլալ — կ'ըսէ. «Երանի որ խորհի զաղքատն և զանանկն, յաւուր չարի վերկէ զնա Տէր»:

Ճշմարիտ Քրիստոնեան պէտք չունի վախճալու Չարէն. վտանգի սեթէ Տէր ընդ մեզ է, ո՞վ իցէ մեզ հակառակն:

Ո՛հ, եթէ կարենայինք գերազոյն ճիգով մը ազատագրել մեր հոգիները մեղքի անողոք ու ապականիչ տիրապետութենէն, եթէ կարենայինք Տիրոջ հանդէպ խորին վստահութեամբ և հաւատքով կրկնել Սաղմոսերգունին հետ. «Տէր, լոյս իմ և կեանք իմ, ես յուսմէ՞ երկեայց», եթէ կարենայինք, վերջապէս, զգալ Սատուծոյ ներկայութիւնը մեր կողքին ամէն քայլափոխի ու Անոր անգերազանցելի զօրութիւնը մեր էութենէն ներս, այն տուն հաւատացե՛ք թէ Չարը կորակոր պիտի նահանջէր մեր հոգիէն, ու իր աչ շահանջումը մեր առջև պիտի բանար լուսեղ ու երանաւետ ուղին՝ դէպի «երկնային կայանները» առաջնորդող, ուրկէ մենք պիտի քալէինք անվանող ու անյողոքող, և ուր Չարին սաղարանքները պիտի փշուէին հաւատքով գոտեպինդ մեր հոգիի զոներուն: Ու մենք, անմահութեան նախաճաշակը մեր շրթներուն, պիտի անցնէինք «անդիլի ամբ մահուան»:

Որոշմերուն առակը եթէ մեզի կը սուրվեցնէ թէ Չարը տնարար ներկայ է ու ներկայ պիտի մնայ մեր շուրջը այս կեանքին մէջ, Քրիստոսի այլ առակներէն շատեր, ինչպէս նաև Ս. Գրքի զանազան հատուածներ սակայն միւս կողմէն մեզ կը ցուցնեն զայն պարտութեան մատնելու, անոր զօրութիւններուն զէմ յաղթանակը տանելու կերպերը: Երանի՜ անոր որ յաղթական դուրս կու գայ աչ ուժերուն զէմ մղուած «բարոք պատերազմ»էն, վասնզի «ի ժամանակի հնձոց» արժանի պիտի ըլլայ «փառաց պատկոխի» զոր Տէրը պիտի տայ բոլոր անոնց՝ «որ սիրեցին զյայտնութիւն նորան»:

ԳԷՈՐԳ. Ս. ԺԵՆԻՎԻՋԵԱՆ

Ե Ո Ւ Ն Ե Ր

Ա.

Կը նընձեն խոնք ուղեղիս վըրայ,
Պըսուղներն ինչպէս կողովներու խոր,
Կը բացուի հոգիս յոյսերու առաս,
Որով մութերէն կը հոսին կարծես:

Առանց յոյսերու կը մըսին սիրսեր,
Նըման օնախին որ վաղ է մարեր,
Լոյսի բաղձանով կը բացուին աչքեր,
Նոյնիսկ երբ մութ է մեր շուրջն ու հեռուն:

Մարդն ըսեղծուած է սիրելու համար,
Քաղելու վարդեր օրերէն սրսում,
Դիւերն է այգին մեր երազներուն:

Հոգին կը յուսայ միշտ երջանկութեան,
Երբ գուռներն իր վախում իսկ թլլան,
Հոգիներ փանդող մասներով մահուան:

Բ.

Վերջին համբոյրն եմ ես համբուն վըրայ,
Լեռներու կողին հալող ձիւնն զարնան.
Արեւոյսն հեռուն դեռ կը յամենայ,
Վերջին պայքարն է այս օրհասական:

Դժուար է համբան ու փայլես յոգնած,
Վերջին պայքարն է այս օրհասական,
Թըռչուն մը հեռուէն կ'երգէ մարսածայն,
Խորն երակներուս արիւնը կ'եռայ:

Յուրս ու սրբամօրիսն շուրջն ու հեռուն,
Լեռներուն վըրայ նըսեր է լուսինն,
Հօտն իր կորուսած հովիւի հանգոյն:

Բայց լոյս մը հեռուէն կը կանչէ հոգիս,
Այդ աստղին կ'երբամ խոնջ բայց խընդունակ,
Ըստուրքի՛ք քրած յոյսերս բոլոր:

Վ.ՏԱՐԱՆԴԻ

20 Մարտ 1958, Ամման

ՏՐՏՄՈՒԹԻՒՆ

Տրնակ մ'ինչպէս, անապատի մէջ լրճուած,
Իմ տրտմութիւնս էր ազատ,
Բրնակաւառնն հոգիիս
Ու սրտիս մէջ նրսած տուն:

Յանախ միմակ, քախիծիս հետ դէմ առ դէմ,
Կը խօսէի ես երկար,
Երազներուս, իզներուս
Հստէպ կրքակ, քստէպ ծովս:

Օր մը սակայն, խորն հոգիիս մեռաւ ան,
Իմ տրտմութիւնս անըման,
Եօր լուսիններ նայեցան
Հոգիէս հետ ու անցան:

Ու քախիծէն այդ բազմալար ու հրաւճ,
Ծընաւ բերկրանքն անանուն,
Անձրեւէն վերջ, բազմագոյն
Ծրածանի մը հանգոյն:

Վ.ՏԱՐԱՆԴԻ

14 Ապրիլ 1959, Անման

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ

Ով այրուիլ չ'ուզեր բող չըգայ աշխարհ,
 Ով որ եկեր է պիտ' այրուի ի սպառ,
 Այս Տանարին մէջ, ինչպէս մոմ մ'անեւջ,
 Այրուելով կըրնաս լոկ ինչ մը լոյս տալ:

Ինչ որ քերես է, հովը կը սանի,
 Թէ քերեսն երբայ, ա՛լ ինչ կը մընայ.
 Ի՞նչն է որ հիմա ծանրութիւն ունի,
 Որ ժամանակի Հովին դիմանայ:

Ան ե՞րբ էր, սիրքս բորբոսուն հընոց՝
 Սա պըզտիկ սիրքը կըրակ էր ու բոց.
 Հիմա կը խառնեմ, ա՛խ, նո՞յն սիրեն է ան,
 Հուրք անցեր է, մոխիր կայ միայն:

ՅԵՏԱՀԱՅԵԱՑՔ

Ծառերը կը գողան ցուրտէն ...
 Լուսինը պակսէր մ'է սառած ...
 Պատանեակ մ'ահա «գոց» կը սարվի,
 Յուշերուս մէջ դեռ չըմարած.

«Ա՛յ իմ լուսնեակ գեղեցիկ,
 «Աստուածավառ դուն լապսեր,
 «Ձոր առաջնորդ գիշերոյ,
 «Դըրաւ յերկինս ինքըն Տէր ...»:

Ի՛նչ աղուոր օրեր անաղաւթ,
 Որբութեան օրերը անդարձ.
 Ալիւան զանկով մագաղաթ,
 Կը ժըպտի վերէն սրբացած:

Ո՛չ, լուսինն Պօղոս Փառայի
 Դէմքն է որ բարձունքէն կը նայի,
 Կը հըսկէ մեր ամէն մէկ քայլին,
 Հովիւ մը ինչպէս իր գառներին:

*
 * *
 *

Անցեալի ծովուն մէջ անյասակ,
 Վաղուց են ընկըղմած օրերն այն.
 Յուշերուս լուսարձակին տակ,
 Դեռ երբեմն կը փայլին, կը շողան:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԱՂՕԹՔ՝ ՁԻԹԵՆԵԱՑ ԼԵՐԱՆ ՎՐԱՅ

Խաղաղասովիտ այս երկնքին սակ անհուն,
 Ու բարձունքին վրայ այս սուրբ, երկնադէմ,
 Հաւասարժարժ հետքեր Քու փայլերուն
 Ես անյագուրդ հաւաստով լի՝ կը դիտեմ:

Մինչ ձայնիդ ալ արձագանգներ օլայած,
 Լուռ անցեալէն՝ ալիքներով մեզ կուգան,
 Ու կը լեցնեն երանութեամբ մը անանց
 Մեր օրերը, սիրոյդ առջեւ բա՛ց խորան:

Խաղաղ երկինք մը կը տեսնեմ ես կապոյտ,
 Որ Քեզ առած իր ծոցին մէջ լուսածիր,
 Կ'ընդարձակուի՛, կը տարածուի՛ նման սիրոյդ,
 Որ պարփակեց օր մը երկինքն ու երկիր:

Վեհանդորր այս բարձունքէն վեր սըլացող
 Յիշատակիդ ի ծունր, ձայնիդ ջինջ՝ ի լուր,
 Քեզ կ'աղբսեմ, խաղաղութեան իշխեցո՛ղ,
 Իջիր առ մեզ փաղցրութեան իր յորդ աղբիւր,

Ու շնորհներուդ բացած մեր վրայ լոյս-թեւեր,
 Վերացուր մեզ ամպերու մէջ, մեր հոգին՝
 Երկրպագու տար խորհուրդիդ անսուեր
 Խորանայարկ կամարներուն երկնքին:

ՀՄԱՅՆԱԿ ԳՐԱՆԵԱՆ

(Զիքենեաց Լեռ, 1 Մայիս 1908)

ՀՈՈՎՄԷԱԿԱՆ ԿԱԹՈՒԿ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԻԳ. ՊԱՊԸ

1962 թ. դիտարկող ղեկավարը կարգին՝ Հռոմի մէջ բացուած Տիեզերական ժողովը արտակարգ պիտի մնայ, վրաստանի անկիւննադարձ մը կ'արձանագրէ Քրիստոսնէսութեան պատմութեան մէջ: Այս ժողովը կոչուած է ստեղծելու Հռովմէական կաթոլիկ եկեղեցւոյ մէջ իրական վերանորոգում մը, որովհետեւ Յովհաննէս ԻԳ. Պապը շարժման մէջ դրած է զաղափարներ և ուժեր, որոնք կրնան իրենց ազդեցութիւնը ունենալ ոչ միայն բոլոր քրիստոնէից՝ այլև ամբողջ մարդկութեան վրայ:

Յովհաննէս ԻԳ. ի պատմական այս դարձը կը ներշնչուի քրիստոնէական հաւատքը նոր ոգիով մը օժտելու կիզող փափաքով: Նպատակ ունի ոչ միայն եկեղեցին մօտեցնելու արդի աշխարհին, այլ նաև վերջ մը գնելու Բողոքական Բարեկարգութենէն՝ չորս դարերէ ի վեր տիրող բաժանումին, որ արդիւք կը հանդիսանայ Քրիստոսի կոյտի տարածման: Բարեկամական ձևք մը երկարելով ոչ-կաթոլիկներուն — որ ինքը կը կոչէ «մեր բաժնուած եղբայրները» — ինք մեկնման նշանը տուած կ'ըլլայ ղեկի այն հանգրուանը, տակաւին հաւաք, փախտական և անմատչելի, որ կը կոչուի Քրիստոնէից Միութիւնը:

Ասոր համար է որ Յովհաննէս ԻԳ., այժմ 81 տարեկան, մեր դարու ամենէն ժողովրդական պապն է, և թերևս ալ բոլոր դարերու: Ինքը ապացոյցը տուած է իր մարդկային այնքան ջանքով, որ ղեկավարութեան և գրաւորութեան, որ գիտցած է շահի սիրտը թէ՛ կաթոլիկներու, թէ Բողոքականներու և թէ ոչ-Քրիստոնէականներու: Այդ է պատճառ որ իր վերջին տեղադրութիւնը համայն աշխարհի մէջ

խաղաղութեան ալիք մը յարսցոյ: «Եթէ կայ մէկը որ համար հարկ է ազօթել այսօր, իբրև լաւ մարդու, անիկա Յովհաննէս ԻԳ. Պապն է», ըսած է Բողոքական Աստուածաբան Պոլոս Թիլիշ:

Կաթոլիկ եկեղեցիէն ներս նոր ոգի մը ներկայութիւնը և խաղաղութիւնը յայտնաբերելով, վերանորոգման և վերերթատարդացման իր կամքը յատկացնելով, վատիկանի ժողովը պայթեցուց տիրող նախապաշարքերը միակողմանի և հեղինակուար կաթոլիկ եկեղեցւոյ մը մասին:

Երբ կաթոլիկոսները Հռոմ հասն խորհրդածութեան, Յովհաննէս ԻԳ. հրաւիրեց իրենք իրենց զաղափարները յայտնելու ազատ և սուրբ ոգւով մը: Այդ առաջնորդները, որոնք երկար ժամանակներէ ի վեր Հռոմը կը նկատէին որպէս միակ աղբիւրը զեկի և հեղինակութեան, իրենց կեանքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը տեսնէին թէ իրենք ալ մաս կը կազմէին եկեղեցւոյ հեղինակութեան: Չորս դարեր առաջ, Բողոքական պայքարի բարեկարգութեան դաւանարանական կէտերը պաշտպանելու իր անձկութեան մէջ, կաթոլիկ եկեղեցին յաճախ չափազանցած է իր տարրերութիւնները Բողոքականութեան հետ: Ան աւելի ու աւելի դաւանարանական դարձած է կարգ մը հարցերու առնչութեամբ, ինչպէս Ս. Կոյսին դերը եկեղեցւոյ մէջ, խորհրդակատարութիւնները և Պապին անսխալականութիւնը: Այն պահուն երբ հիւլէական դարը կը բացուէր, կաթոլիկ եկեղեցին կը հասնէր հաւանաբար իր զօրութեան գագաթնակէտին, թիւի, ազդեցութեան և ռաբի տեսակէտներէն, և կը շարունակէր իր հին պայքարները ընդդէմ Բողոքականութեան և արդի ոգւոյն:

Այս ժխտական կեցուածքին գլխաւոր պատասխանատուները Հոռոմէական վարչական Մարմին անդամներն էին, այսինքն Եկեղեցւոյ կեդրոնական իշխանութիւնը, մեծաւ մասամբ բաղկացած տարիքոտ իտալացի բարձրաստիճան եկեղեցականներէ, բոլորովին մեկուսացած ներկայ աշխարհէն: Այս արտակարգօրէն պահպանողական կողմակերպութիւնը իր հեղինակաւոր խօսքը ունի զպրեկման քերու վրայ, ուր կը կողմուին եկեղեցականութեան թեկնածուները, Եկեղեցւոյ բոլոր միախոնարական գործունէութեանց և եկեղեցական ու պաշտամունքային օրէնսդրութեան վրայ: Արքայան կոչուած Գրասնեակի միջոցաւ, Կարտինալ Օթթովիանիի գլխաւորութեան ներքեւ, այս Մարմինը յաճախ լռութեան դատապարտած է կամ նեղած Կաթոլիկ մտաւորականները, երբեմն արգիլելով նոյնիսկ որ հրատարակեն իրենց գործերը և ստիպելով որ չխօսին այս արգելքի մասին:

Կաթոլիկ դիտնականները մխրճուած են այսօր տատաւածաշնչական նոր ուսումնասիրութեանց մէջ, որ իրենց նոր լսյսեր կը բերէ Յայնուութեան, Բնութեան և անոնց արտայայտման կերպի մասին, և կը մղէ գիրենք գործակցելու Բողոքական դիտնականներու հետ մտաւորական գետնի վրայ: Կաթոլիկ խորհուրդներու նոր սերունդ մը, մասնաւորաբար Եւրոպայի մէջ, նոր ճամբաներ գտած է Աստուածաբանութեան մօտենալու: Յովհաննէս ԻԳ. ի հանճարն էր որ զգաց թէ պահը յարմար էր Եկեղեցւոյ ներքին վերանորոգումի մը համար և տոտր ալ ճամբան բանալու:

Անգղիկ Էին Դաւալարներու. — Եթէ ժողովը կարողացաւ գործի անցնիլ այս ազդուութեամբ, ինքնին մեծ յաջողութիւն մըն էր տրդէն: Ապացոյցներ կան որ Վարչական Մարմինը չէր փափաքեր տսիկաւ վատիկանի մէջ ըջան ընող զրոյցի մը համաձայն, Մարմինի անդամներէն մին որդէն թէ ըսած ըլլալ Պապին թէ անկաբելի է ժողով մը պատրաստել 1963 ի համար: «Է՛հ, ըսած է Պապը, այն ստեն մենք ալ 1962 ին կը դումարենք»:

Երբ Մարմինի անդամները ըմբռնեցին վերջապէս թէ Յովհաննէս ԻԳ. հաստատ մտադրութիւնը ունէր այս ծրագիրը ի կատար հանելու, անոնք նորէն իրենց պահպանողական հակումին հետեւեցան զանազան վիճելի յայտագրերու պատրաստութեանց ընթացքին, մէկ կողմ թողնով յաճախ թելադրութիւններ՝ զորս Պապը ուզած էր որ կպիսկոպոսները ներկայացնեն: Յովհաննէս ԻԳ. թող տուաւ որ Մարմինը իր ուզածին պէս շարժի: Բայց երբ ժողովական Հայրերը Հռոմ հասան, սկսան խորհրդապահական հեռաձայնի տեղեկութիւններ ստանալ Պապի անձնական քարտուղարէն ըլլող, որ ծածկուած ձեւերով կը յայտնէր թէ Պապը համաձայն չէր Մարմինին: Ասոր վրայ, կպիսկոպոսներու յառաջդիմական մասը սկսաւ համարձակութիւն առնել:

Ժողովի այդ առաջին նստաշրջանին, երեք կարեւոր նիւթերու շուրջ ճակատագրական պայքարներ տեղի ունեցան:

1. — Արարողութիւնը. — 11 զէմ 1922 քուէով ժողովական Հայրերը վաւերացուցին արարողական բարեփոխութիւնները, մասնաւորապէս տեղական կպիսկոպոսներու տրուած ազատութիւնը իրենք իրենց որոշելու Ս. Պատարագի այն մասերը, որոնք կրնային ըսուիլ ազգային լեզուներով: Ասիկա քիչ մը կը նմանէր Արտաքին Գործոց Նախարարատան մը՝ որ կը լիազօրէր իր դեսպանները իրենք իրենց որոշելու արտաքին քաղաքականութիւնը կեդր. վարչական Մարմինի պատմական իշխանութիւններէն մին — արարողութիւնը բարեփոխելու իրաւունքը — այսպէսով, կ'անցնէր որոշ չափով կպիսկոպոսներու ազգային կամ շրջանային ժողովներու հեղինակութեան: Ծամբուն այսպէս բացուած, կը վերածուէր ապակեղբոնացման դրութեան մը, որ կրնար հետագային տարածուիլ այլ մարգերու վրայ, ինչպէս միախոնարական գործունէութեան և դպրեկման քերու հրակողութեան:

2. — Յայնուրեան աղբիւրները գլխաւոր վէճին մէջ, Կարտինալ Օթթովիանիի և Յանձնաժողովի պատրաստած բանաձեւը, որ ծանօթ է իր պահպանողական հակու-

մով, կը պնդէր անտեղիտալիօրէն, կաթալիկ եկեղեցիէն ճանչցուած յայտնութեան երկու աղբիւրներուն բաժանումին վրայ — Ս. Գիրքը և աւանդութիւնը: Բողոքականներն ալ մէկ հաս միայն կը ճանչնան — Ս. Գիրքը: Կաթալիկներն աւելցնենք, Բողոքականները այս կէտի վրայ իրարմէ բաժնող տարբերութիւնները նաւագեցնելու միջոցը չգտնելով, ժողովի յառաջգիծական թիւի անդամները կը փոփոքէին ներկայացնել Ս. Գիրքը և աւանդութիւնը սրպէս երկու ջրանցքները միեւնոյն հասնոքին:

Տասնեօրեայ օր վէճը բաւական աղիկած եղաւ: Յովհաննէս ԻԳ.՝ որ իր բնական վայելքէն հեռաւոր ժամանակներէն սկսած կը հետեւէր անոր, սրտեց սր հորիկ չկար այլևս երկարել վէճը նիւթի մը շուրջ՝ որ այդքան խոշոր թաւով կախուկալուց հաւանութիւնը չէր ստանար: Դաբարեցուց վէճը, և յղեց բանաձեւը նոր խմբագրութեան մը համար մասնաւոր Յանձնաժողովի մը՝ որուն միասնաբար կը նախագահէին Կարապետ Օթթալիանի, և Յիսուսեան Կարապետ Պէտ, Քրիստոսեաններու միւլթեան Քարապետութեան նախագահը, իր ժողովի յառաջգիծական խումբին իրը պետի հանգամանքով: Հայր Գրիգոր Պոմի խօսքով, ժողովի Աստուածաբաններէն Դանաթացի մը, «Այսօր պատմութեան մէջ պիտի արձանագրուի Հակա-Բարեփոխութեան վախճանը»: Պապն ալ իր կողմէ ըսաւ որ «Հիմա է որ ժողովը կը սկսի»:

3. — Եկեղեցւոյ բնոյթը. — Երբ հկաւ վայրկեանը եկեղեցւոյ բնոյթի մասին կարծիքով Օթթալիանի բանաձեւի շուրջ վիճելու, որ զօրաւոր կերպով կը վերահաստատէր եկեղեցւոյ Միապետականութեան հեղինակութիւնը, յառաջգիծականները պատրաստ էին: Բանաձեւը վիճեցաւ, և զրկուեցաւ նոր խմբագրութեան:

Այս հաշտարար նստաշրջանի վերջաւորութեան, Յովհաննէս ԻԳ. զո՛հ էր յայտնադրէր: Յաջորդ նստաշրջանի աշխատանքը աւելի արագացնելու մասք ինքնոր քարաւորութիւն մը ստեղծեց, իր Պետական քարաւորութեան հիմնական, որու գործը պիտի ըլլար շարունակել աշխատանքը մինչև Բ. ժողովի վերաբա-

ցումը յառաջիկայ 8 Սեպտեմբերին: Իսկ ժողովի չհշտած անհամաձայնութեանց մասին, մէկ կողմ գրաւ գանձաք, յայտարարելով թէ «Մենք դուրս երգող վանականներ չենք»:

Յովհաննէս ԻԳ. ի այս շարժումը երջանիկ դարձանքի պատճառ եղաւ կաթալիկ եկեղեցւոյ և համայն աշխարհի համար միանգամայն: Տեսանող մըն է ան, հարցի մը խորը թափանցելու կարող, աւանց գործածելու զարաւորի կամ զարգացմանիկ ճամբաներ՝ սրտեք գանդող և վիճող սղիներու յատուկ են:

Մեծ մտաւորական մը չէ, չհշտած Աստուածաբան մըն ալ չէ, վերացական զողովարներ չի խորհիր, այլ կը շարժի խոր և մարդկային փորձառական միջոցներով: Իր տապալակի ընթացքին այս փորձառութիւնները իւրացուցած է և անոնց բողոքութիւնը ի դարձ գրած:

Տարբեր՝ պապերու մեծ մասէն, Անճէլօ Ճիւլզէփիէ Ռոնքալլի իր մարդկային կեանքը զրկելէ անցուցած է հեռու Հռոմի սղծիկ ազգեցութիւններէն: Ասոր համար կրնայ յարգել անձեր՝ սրտեք իրարմէ շատ տարբեր կրօնական հակումներ ունին, և յարգել անոնցմէ: Տակաւին երկուստարդ կրօնաւոր, Լաթրանի հայրապետական համալսարանին մէջ Հայրաբանութիւն կ'ուսուցանէր, այսինքն եկեղեցւոյ առաջին Հայրերուն կեանքի ու գործերու գիտութիւնը, Հռոմի մէջ, երբ հեռացուեցաւ անկէ, որովհետեւ հռոմէական տարրը զինք բոլորովին ապահով չէր նկատեր, քանի որ իրենց համար անկարելի գաղափարը կը պաշտպանէր, թէ խառն ժողովարութիւնները կարելի էին արաւոսել որոշ պարագաներու տակ: Անկէ յետոյ տարեցաւ սրպէս պարզ կրօնաւոր, մինչև որ վատիկանը ահաւ որ Պալլիարիոյ մէջ առաքելական այցելուի մը կարիքը կայ (1925-1934): Յետոյ փոխադրուեցաւ Յունաստան, ապա տարուայ համար, յետոյ ալ Մահմետական երկիր մը՝ Թուրքիա: Այս աքսորէն ետ կանչուեցաւ Համաշխարհային երկրորդ Պատերազմէն վերջ, Ֆրանսոյի Նախարարութեան, պարզապէս որովհետեւ վատիկանը չէր ուզեր առաջնակարգ մէկը դնել այդ պաշտօնին: Բայց

Ֆրանսացիք հրապուրակցան Ռանքալիի համեմատութեամբ և իր խօսողի ձերքերով, այնքան մը որ 1953ին Պիոս ժԲ. իրեն կարտինալական դիտանոց չնորհեց և վենետիկի Պատրիարք անուանեց:

Հիւրընկալ մեծերու. — Երբ Պապ եղաւ, իրրե Յովհաննէս ԻԳ., ջանաց երեւի ոչ որպէս դիւանագէտ, քաղաքագէտ կամ զարգացած հայրապետ մը, այլ բարի հովիւր որ կը պաշտպանէ ճշմարտութիւնն ու լուսութիւնը: Վատիկանէն դուրս ելած է 139 անգամ, այցելելու համար որբանոցները, բանտերը, դպրոցները և եկեղեցիները: Բաւական կանոններ ջնջած է, ինչպէս այն՝ որ կ'արգիլէր Ս. Պետրոսի կաթողիկէին այցելութիւնը, անոր յարակից պարտէզներուն մէջ պապի շրջագայած միջոցին: «Ինչո՞ւ համար պիտի արգիլուի մարդկանց զիս դիտել, գայթակղեցուցիչ բան մը չեմ ընիր», ըսած է:

Յովհաննէս ԻԳ. աւելի պետական մեծեր ընդունած է (32) քան ուրիշ ու է պապ, և պատմական այցելութիւններ ալ տրուած են իրեն — Յոյն Օրթոտոքս Թագաւոր, Քէնթրպըրիի Արքեպիսկոպոսը՝ որոնք չորս հարիւր տարիներէ ի վեր առաջին այցելուները եղան: Իրեն այցելած են նոյնպէս Միացեալ Նահանգներու եւ պիտիկոպոսական եկեղեցւոյ պետը և Ճափոնէն Շինթօական բարձր կրօնաւոր մը: Քէնէտի տիկնոջ ժառելիին այցելութեան ժամանակ, Յովհաննէս ԻԳ. հարցուց իր քարաւզարին թէ ինչպէս պէտք էր զայն կոչել, «Տիկին Քէնէտի, ըսաւ ան, կամ պարզապէս Տիկին»: Իր անձնական մտանշադարանին մէջ մինչ կը սպասէր անոր ժամանումին, պապը ինքնիրեն կը մըրթմըրթար «Տիկին Քէնէտի, Տիկին Քէնէտի», և երբ դուռը բացուեցաւ Միացեալ Նահանգաց Նախագահին Տիկնոջ, Պապը սաքի ելաւ, ձեռքը երկարեց և ըսաւ. «Հրամայեք, ժառելի»:

Մարդերու հոծ զանգուածին ան աւաւ ինչ որ դիտութիւնը կամ դիւանագիտութիւնը կարող չէին հայթայթել — զգացումը իրենց միասնականութեան, որպէս մարդկային ընտանիք: Այս զգացումը քրիստոնէական աւանդութեան սրտին մէջն է, որու Աստուածը կենդանի է պատ-

ՊԵՏՄԵԿԵՆ

ԳԵՈՐԳ ՎՐԴ. ՈՒՌՃԵՑԻ

(շ. 994 — * 1093)

Յովհաննէս Սարկաւագ Վարդապետի կենսագիրը քանի մը կարճ տողերու մէջ ամփոփած է անոր մանկութեան և ուսանողութեան շրջանը, սակայն. «Սա ի մանկական տիոց և ի խանձարոց ըստ սրբոյն Սամուէլի նուիրեալ Աստուծոյ և կուսութեան, յարեմէ և յարգանդէ քահանայից, սնեալ և զատարարակեալ առ սրբասունդ քեռուոյն իւրոյ ի վանն Հաղբատ, գաւառաւ Փառխոսոյ: Ետաջազոյն տուաւ ի վարժս երաժշտական հոգևոր ուսմանց, և ապա, յերեման մեծին ի նմա ծածկելոյ զանձին, աւանդեցաւ և յանձն տարաւ ի Բեռլոյն իւրմէ Ուսնացի վարդապետին» (Յիշատ. Զեռագրաց. Անթիլիաս, էջ 335: Ա. Գ. Արքահամեան, Յովհ. Խմաստասերի Մատենագրութիւնը, 1856, էջ 119):

Արքահամեան նոյնացուցած է Յովհաննէսի քեռին Ուսնացի մականունով վարդապետին հետ (էջ 23) ինչ որ ճիշդ չէ: Յովհաննէսի քեռին և Ուսնացին տարբեր անձեր են: Յովհաննէս նախ կ'ուսանի իր քեռին մօտ, որ, անանկով իր քեռորդին բացասիկ տաղանդը, զայն կը յանձնէ

մեթեան մէջ և կը հրաւիրէ մարդկային ընտանիքը գործակցելու իրեն հետ, ինքզինք կազմելու համար: Եթէ հրաւերը չի լսուիր աշխարհի մը մէջ որ դո՛ւն է իր անձկութեան և նաւահալման հրապոյրին, առար պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ որոշ չափով քրիստոնէից վրայ: Յովհաննէս ԻԳ. այն կարծիքէն է թէ մարդը սպասելու համար պէտք է երթալ փնտռել զայն ուր որ է, ոչ թէ սպասել ուր որ են թողարար ան պէտք էր որ ըլլար:

Հայացուց

ՅՈՎՍԷՓ ՎՐԴ. ՄԱՄՈՒՐ

Ուսմանը վարդապետին. որուն առաջնորդութեամբ պատանին Յովհաննէս պիտի կրնար աւելի լաւ դարգանալ:

Ո՞վ էր այդ Ուսմանը վարդապետը: Անոր մասին արժէքատէր տեղեկութիւններ աւանդած է մեզի Մատթէոս Ուսնայեցի, գրելով. Սա «էր լուսաւորիչ տանս Հայոց և աղբիւր մշտնջենարուղիս վտակաց և լեզու հրեղէն հրովն ներկեալ: Սա ուսմամբ առաւածային վարդապետութեամբն զարդարեաց զարեւելից աշխարհն. զի լցեալ էր առաւածային շնորհօք. և էր հաւատարեալ գիտութեամբն իւրով առաջին առաւածախօս սուրբ վարդապետացն. առեմ Գրիգորի Աստուածարանի և Յովհաննէս Ոսկերբանի, Բարսեղի և այլոց նմանեաց սոցա: Սա սքանչելի վարուք կատարեաց զընթացս իւր, և էր ամաց հարիւրից, և թողեցաւ ի մեծ յանապատն ի Կարմնիսաձոր, մօտ ի գերեզմանն Սամուէլի վարդապետին և Քաշկայ՝ որ էր երաժիշտ ի վերայ ձայնաւոր եղանակաց. և եղև սուգ ամենայն երկրւոյ ժամաց Աստուծոյ. զի զրկեալ եղև յայնպիսի լուսաւոր վարդապետէն» (Տպ. Երուսաղէմ, էջ 295-6):

Աւելի կանոնաւոր մենք կը տեսնենք Ուսմանը, Ուսմանը կոչումով, շ. 1066ին, ծաղկող երևելի հայ վարդապետներու շարքին (Ուսնայեցի, էջ 215): Ուսնայեցին հրատարակողը յատուկ տնուններու ցանկին մէջ Գէորգ Ուսմանը և Գէորգ Ուսմանը գատ գատ նշանակած է, ինչ որ սխալ է. երկուքին միեւնոյն անձն ըլլալուն ոչ մէկ կասկած:

Գէորգ Վրդ. Ուսմանը մահը յիշատակած է նաև Վարդան պատմիչ, 1091 թուականին տակ, կոչելով զինքը «Սուրբ և մեծ գիտնականն Գէորգ Վարդապետն Հայոց» (Տպ. Վենետիկ, 1862, էջ 107): Հրատարակիչը ծանօթութեամբ մը կը ճշդէ թէ յիշեալ «Գէորգ մեծ գիտնականն ոչ է Մեղրիկն, այլ Ուսմանը»: Մ. Ուսնայեցիի համաձայն, Գ. Ուսմանը վախճանած է Հայոց ՇՅԲ (1093) թուին:

Վերև մէջըրբուած հատուածին մէջ Ուսնայեցին կը վկայէր թէ Ուսմանը իր գիտութեամբ կը հաւատարէր առաջին առաւածարան սուրբ վարդապետներուն՝ Գրիգոր Աստուածաբանի, Յովհան Ոսկերբանի

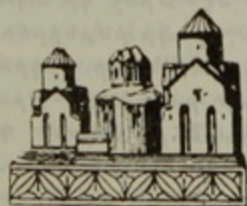
և Բարսեղի: Այս վկայութեան պատշաճ գուգահեռ մը կը կազմէ Կիրակոս պատմիչի տա նկատողութիւնը Յովհ. Մարկապոլի մասին. «Սուրբ բանքն ամենայն իմաստասիրական ոճով է, որպէս Գրիգորի Աստուածաբանին, և ոչ գեղջուկ» (Տպ. Վենետիկ, 1865, էջ 64):

* *

Այս առթիւ կ'արժէ անդրադառնալ Սարգաւոյ Վարդապետի ծննդավայրի խնդրին. Մ. Արեղեան կը յայտնէ թէ «գեոքացաբութեան կարօտ է Մուս Յովհաննէս Մարկաւոյ Վարդապետի որ տեղացի լինելիս (Հայոց Հին Գրակ. Պատմ., Բ. Գրք. 1916, էջ 533): Այս մասին մեր հարցասրութիւնը փոքր չափով մը կը զոհացնէ Վանական Վարդապետին համառօտ պատասխանը, ըստ որում Յովհ. Արղ. Վարդապետի (ծնած) գիւղն է Մանճար (Յուցակ Զեռարաց Երուսաղէմի, Ե. Հատոր, 1960, էջ 134):

Մ. Գրիգորի Սարգաւոյ Վրդ. ծնած է Փառխոս գաւառի Մանճար գիւղը՝ Ուսումը ստացած է Հաղթատի մէջ, նախ իր քեռիին և ապա մեծ գիտնական Ուսմանը Գէորգ Վարդապետի ձեռքին տակ:

Ն. ԵՊՄ. ՆՐԱՎԵԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

Ա. — ՆՈՐԱՎԱՆՔ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Նորավանքը կը գտնուի Վայոց Ձոր գաւառին մէջ, Ամաղու գիւղին հարաւ արեւելեան կողմը, հաղիւ երկու քիւմէթր հեռու. նեղ ձորակի մը ծոցը: Ունի երեք եկեղեցիներ. Ս. Նախավկայ (Ս. Կարապետ), Ս. Գրիգոր և Ս. Աստուածածին, շրջապատուած հաստ և բարձր պարիսպով. — Ե. Լալայեան, Ազգ. Հանդէս, 1916, XXVI, էջ 26:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Նորավանքը նշանաւոր հանդիսացած է իբրեւ Աթոռ Սիւնեաց եպիսկոպոսութեան և հանգստարան Օրբէլեան իշխաններու՝ ուշագրաւ տապանադրերով. — Նոյն, էջ 27: Սիւսեան, 194:

Առաջնորդական գաւազանը բաւական չափով յայտնի է. այսպէս.

1. — Յովհաննէս եպս. Կապանեցի, 1105–1154. — Որդի Հասան իշխանին Բաղաց: Խուժք մը կրօնաւորներ կը հաւաքէ և կը կազմակերպէ Վանքը. — Օրբէլեան, Մոսկուա, էջ 251, 254:

2. — Գրիգոր եպս. Մեղրեցի, 1154–68. — Օրբէլեան, էջ 250: Սիւսեան, 184: Լալայեան, 28:

3. — Ասեփանոս եպիսկոպոս, 1168–1216. — Որդի Գրիգոր եպիսկոպոսի: Վանքը ազատած է աշխարհական հարկերէ. — Օրբէլեան, 251, 257, 288: Լալայեան, 29:

4. — Սարգիս եպիսկոպոս, 1216–44. — Քեոսրդի Ստեփանոս եպիսկոպոսի: Իր առաջնորդութեան սկիզբը Լիպարիտ Օրբէլեան կը ձեռնարկէ Ս. Նախավկայի եկեղեցիին շինութեան, որ կ'աւարտի 1221 թուին: Սարգիս եպիսկոպոս ապա Կոստանդին Կաթողիկոսի (1221–1267) մօտ երթալով շրջաբերական թուղթ մը կ'առնէ, Նորավանքի իբր թեմ պահելու Վայոց Ձոր, Ճահուկ և Նախիջևան գաւառները: Սարգիս եպիսկոպոս նահատակուած է երուսաղէմի մէջ, Գրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ. — Օր-

բէլեան, 251–2, 257, 260: Լալայեան, 29, 46: Աղանուշի, Միաբանք, 452:

5. — Ասեփանոս եպիսկոպոս, 1245–60. — Քեոսրդի Սարգիս եպիսկոպոսի: Այս ալ Կոստանդին Կաթողիկոսի մօտ երթալով վերստին հաստատել կու տայ Նորավանքի վերստին երեք թեմերը. — Օրբէլեան, 253, 264: Լալայեան, 36, 57:

6. — Գրիգոր եպիսկոպոս, 1260. — Օրբէլեան, 364:

7. — Սարգիս եպիսկոպոս, 1261–98. — Որդի Վահրամ ճգնաւորի և եղբորորդի Տէր Ստեփանոսի: Իր առաջնորդութեան սկիզբը, 1261/ին, Լիպարիտ իշխանի որդին Սմբատ կը շինէ հրաշակերտ ժամատուն մը: Ասիլի ետքը, 1275/ին, Տարսայիճ իշխան քարագործ Սիրանէս վարպետին շինել կու տայ Ս. Գրիգոր եկեղեցին, ուր կը թաղուի իր հանգուցեալ եղբայրը Սմբատ: Մինչ Սարգիս եպիսկոպոսի շինարար գործունէութեան յուշարձանը կը հանդիսանայ Արփաջաի վրայ հոյակապ կամուրջ մը. — Օրբէլեան, 253, 265, 308, 314: Լալայեան, 29, 30, 48, 50, 58: Խաղբակեանք, Գ., էջ 20–21:

8. — Ասեփանոս եպս. Օրբէլեան, 1298–1304. — Որդի Տարսայիճի, պատմիչ: Սա միացուց Տաթևի և Նորավանքի Աթոռները. — Օրբէլեան, 351: Սիւսեան, 196: Լալայեան, 30, 54, 59:

9. — Յովհաննէս Արք. Օրբէլ, 1304–1323. — Որդի Լիպարիտ Օրբէլեանի: Թաղուած է Նորավանքի ժամատան մէջ. — Լալայեան, 30, 55, 60: Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 42, 183:

10. — Ասեփանոս Արքեպիսկոպոս, 1323–1340? — Որդի Զաւալի: Աշակերտ Նչեցի Եսայի վարդապետի. — Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 183, 231: Միաբանք, 452:

Բուրթէլ իշխան 1339/ին շինել կու տայ Ս. Աստուածածնին երկյարկանի հրաշակերտ եկեղեցին, որուն վարի յարկը ծառայած է իբրեւ դամբարան, իսկ վերինը՝ իբրեւ աղօթատուն. — Լալայեան, 30, 39:

11. — Զաւարիա եպիսկոպոս, 1441/ին մասնակցած է Էջմիածնի ազգային Ժողովին. — Թ. Մեծոփեցի, Յիշտակարան, էջ 52: Օրմանեան, Ազգապատում, էջ 2106:

Բ. — ՆՈՐԱՎԱՆՔ ՎԵՐԻՆ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Վերին Նորավանք կոչուած մենաստանը կը գտնուէր Վայոց Ձոր գաւառին մէջ, Եղեգիք աւանին մօտ, Ամաղուի Նորավանքէն ոչ հեռու բոս երևւոյթին: Ունէր երկու եկեղեցիներ, Ս. Սիոն և Ս. Աստուածածին, որոնցմէ առաջինին անունով Վանքը կոչուած է նաև Ս. Սիոն. — Ալիշան, Սիսական, էջ 203: Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 8, 90, 257: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Մասն Բ., էջ 399: Խաղրակեանք. Դ., էջ 120, 177: Ձեռ. Ս. Թ. 2156, էջ 328:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Վերին Նորավանքի առաջնորդներէն կամ բարունապետներէն ծանօթ են հետեւեալները.

1. — Դաւիթ Բաբունապետ, 1302-1328թ. — Իր առաջնորդութեան շրջանին, 1302ին, Սիւնեաց մեաբապօղոս Յովհաննէս Օրբէլեան կու գայ Վերին Նորավանք և Դաւիթ Վարդապետին խնդրանքով սուրբ ուխտին կը յատկացնէ ի միջի ալլոց Եղեգեաց Ձորը: Դաւիթ Վարդապետի գերեզմանը կը զբոնուէր Վերին Նորավանքի մէջ. — Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 8, 90, 150: Սիսական, չօ3:

2. — Կիւրիոն Բաբունապետ, 1329-33. — Սիսական, 203: Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 257: Յուցակ Ձեռ. Երուսաղէմի, Դ. Հատոր, էջ 54:

3. — Մաքսիմ Վանահայր, 1333. — Խաղրակեանք, Դ., էջ 177:

4. — Սարգիս Եպիսկոպոս, աշակերտ Կիւրիոն (Կիւրեղ) բարունապետի. 1360ին Կիլիկիա գաւառի եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Մեսրոպ Կաթողիկոսէն առանց արծաթոյ: Ապա Երուսաղէմ կու գայ ուխտի Ս. Տեղեւրուն և այդ առթիւ գրել կու տայ Ստեփանոս Դրչին Մաշտոց մը. — Ձեռ. Ս. Թ. Թ. 2156, էջ 329, թկ. ՊԹ = 1360:

5. — Շաթիկ միայնակեաց, 1476. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Մասն Բ., էջ 399:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Վայոց Ձորի մշակութային կեդրոններէն մին հանդիսացած է Վերին Նորավանքը, առաւելապէս ԺԴ. և ԺԵ. դարերուն: Մանօթ են հետեւեալները.

Ա. — Բենեք Կրօնաւոր, Դրիչ, 1312թ. օրինակած է մէկ Աւետարան. — Յիշտ. ԺԴ. Դարի, թիւ 121:

Բ. — Մատթէոս Քահանայ, Դրիչ, 1318-21. — Օրինակած է մէկ Գովհաս Ս. Աստուածածին, 1318ին, Դրիչորիս Քահանայ պատուէրով. — Յիշտ. ԺԴ. Դարի, թ. 185:

Գ. — Ստեփանոս Դրիչ, 1329ին օրինակած է Ներսէս Լամբրոսեացիի Մեկնութիւններ՝ Առակաց, Ժողովոյի և Իմաստութեան գիրքերուն, Կիւրիոն բարունապետի համար. — Յուցակ Ձեռ. Երուսաղէմի, Դ. Հատոր, էջ 53:

Դ. — Կիւրիոն Վարդապետ, Դրիչ, 1311-33. — Որդի Վարդան Քահանայի, աշակերտ Յովհաննէս Բարունապետի և Եսայի Նչեցւոյ: Օրինակած է մէկ Աւետարան, 1333ին, միանձնացեալ Դրիչորի խնդրանքով. — Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 82, 257: Խաղրակեանք, Դ., էջ 177:

Ե. — Մատթէոս Քահանայ, Դրիչ, շ. 1395-1476. — Որդի Սուրբանի: Օրինակած է:

1. — Ճառքնիւր, 1456ին, «հրաշափառ Տօնական» անուանեալ, զոր նկարագրած և կազմած է Եսայի. — Կարինեան, Յուցակ, 920: Թրգմ. Նախնեաց, էջ 727: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Մասն Բ., թ. 90:

2. — Մեկնութիւն Մասքեոսի, Դրիչոր Տաթեացւոյ, 1456ին. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Մասն Բ., թ. 91:

3. — Մեկնութիւն Յովնանու, Դր. Տաթեացւոյ. — Նոյն, անդ:

4. — Մեկնութիւն Սալմոսաց, Վարդան Վարդապետի 1457ին. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Մասն Բ., թ. 114:

5. — Մեկնութիւն Պատարագի, 1457ին. — Նոյն, թիւ 116:

6. — Պանծարան, 1473ին. — Նոյն, թ. 440:

7. — Ժողովածու Թղրոց, 1476ին աւարտած է. սկսելէն (ՊՀէ = 1426) ճիշդ յիսուն տարի ետքը. — Նոյն, թ. 518:

Ձ. — Յովհաննէս Քահանայ, Դրիչ, 1470ին օրինակած է մէկ Մատեոս. — Նոյն, թ. 382:

Ի. — Պողոս Վարդապետ, Դրիչ, որդի Դամուրտաշի, աշակերտ Սարգիս Բարունապետի. 1476ին օրինակած է մէկ Աւետարան. — Նոյն, թ. 500:

Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՆՈՒԻՐԱԿՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

27 Մայիս, Երկուսաբլի կեսօրի առաջ ժամը 11-ին, Ս. Արսույս Նուիրակները՝ Գիւմրիայի Նոյեմբեր 20-ից, Ս. Շանեկ Վրդ. Անեկաներ եւ Ս. Քարգանջաց Վարժարանի Տեսուչ Նոյեմ. Ս. Կիւրեղ Վրդ. Գաբրիելներ, ժամանեցին Ս. Արսույս Վանքի առաջ դռնէն, Հոգեւոր Նուիրակները դիմաւորուեցան Միաբան Հայրերու, Փառանգաւորաց եւ Ս. Քարգանջաց Վարժարաններու ուսանողութեան եւ ստաւարաբլի ժողովուրդի կողմէ, եւ առաջնորդուեցան Մայր Տանար, ուր Ս. Դիւանդի մասրան մէջ կուստեցին իրենց ախար: Ապա շտապակների երգեցողութեամբ բարձրացան Պատրիարքարան, ուր Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը ընդունեց զիրենց եւ ուր եղան բարի գոյստեան արտայայտութիւններ: Նուիրակներէն իւրաքանչիւրը հակիրճ կերպով խօսեցաւ իր առաքելութեան մասին եւ հաղորդեց Ամերիկահայութեան ողջոյնները Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր:

Հոգե. Ս. Կիւրեղ Վրդ. մօտ երկու տարիներ առաջ, Պատ. Տեղեկ Ժողովոյ որոշումով զրկուած էր Հարաւային Ամերիկա, իբրեւ Նուիրակ Ս. Արսույս: Այդ առաքելութիւնը յաջողութեամբ աւարտելէ ետք, անցած է Միացեալ Նահանգներ, ուր Հոգե. Ս. Շանեկ Վրդ. ի հետ միասին (որ անցեալ Գեղեցիկներէն ի վեր հոն կը գտնուէր) ձեռնարկած են Ս. Յարութեան Տանարի նորոգութեան ի նպաստ կազմակերպուած հանգանակութեան:

Նուիրակ Հայր Սուրբերը Ամերիկայի Հայոց բարեկեան Առաջնորդ եւ Ս. Արսույս Միաբան Գերբ. Ս. Սիւն Արեւա. ի մօտ

գտած են անվերապան եղբայրական աշակցութիւն եւ հովանաւորութիւն: Նորին Սրբազնութիւնը կազմած է Ամերիկայի Թեմի Կեդրոնական Յանձնախումբ մը, երեւելի ազգայիններէ, եւ շրջաբերական նամակով մը կոչ քած Ամերիկայի հայ ժողովուրդին որ «սալ իր առաջածնուն իշխանական նուիրակներ եւ իր արտաքին աշխարհի լուսան, որպէսզի վերանորոգուի Տիրոջ Ս. Կիւրեղ-մանի աշխարհամասնութեան տանար»:

Նիւ Եորքի Ս. Խաչ, Նուարի Ս. Աստուածածին, Ուսրբի Ս. Փրկիչ, Հարթրերի Ս. Դեղի, Սրբաբլի Ս. Պօղոս, Ռիչմոնդի Ս. Յակոբ, Փրովիտցի Ս. Սահակ-Մեսրոպ, Նիւ Պրքեյնի Համբարձման եւ Տիրոջ Ս. Յովնանէն եկեղեցիները, որոնք Ամերիկայի Թեմի եկեղեցիներուն մէկ մասը կը ներկայացնեն միայն, ընդառաջած են արդէն Վեհափառ Կարգիկոսի արտաքին Կոնգրակին եւ Նուիրակ Հայր Սուրբերու ներկայութեան կատարած են հանգանակութեան իրենց բաժինը, մասամբ կամ ամբողջութեամբ: Շնորհիւ իրենալ եկեղեցիներու հոգեւոր հովիւներու եղանակուն աշխատանքին, արդիւնքը գերազանցած է միւս ակնկալութիւնը:

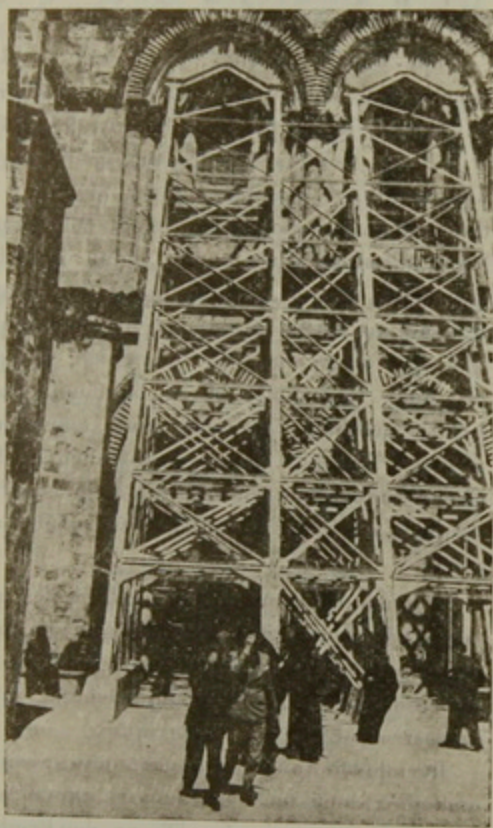
Մեծանուն ազգայիններէ ոմանց մօտ կատարուած դիմումներն ալ գտած են դրական պատասխաններ եւ կարեւոր գումարներ խոստումներ, որոնք իրենց ասեմին պիտի հրատարակուին յառուկ կերպով:

Ուրախ ենք հոս յայտնել կարենալու քէ հանգանակութեան առաջին քայլերը պսակուած են լին յաջողութեամբ, ինչ որ վաւերական ապացոյցն է օտար ու հեռաւոր երկրներու տակ ապրող մեր համարին եղբայրներու եկեղեցաւորութեան, մին՝ մեր ժողովուրդի ամենեւնի տակուն առաքելութիւններէն: Հոս անգամ մը եւս կ'ուզենք երախտագիտութեան իշխանակել քէ հանգանակութեան ձեռնարկի այս արդիւնաւորութիւնը ամբողջապէս կը պարտինք Ամենայն Հայոց Հայրապետ Ս. Ս. Վազգէն Կարգիկոսին, որ նախ յանձն առաւ նախազանգութիւնը այս հանգանակութեան

Ը. — Գրիգոր Արեղայ, Գրիչ, 1495-ին օրինակած է մէկ Աւետարան, Արարհամ Բարսեղի Նամար, որ յաջորդ տարին Նկարազարդած է զայն Տաթևի Վանքին մէջ. — Ե. Կալախան, Յուլիոս 2-ի. Վասպուրականի, էջ 521: Խաղարակեանք, Գ., 119-121:

Ն. ԵՊՍ. ՇՈՎԱԿԱՆ

համար կազմուած Յանձնախումբերուն եւ ապա իր սրբաւոր կոնդակով եւ յատկ գերով հրաւիրեց Հայց. Եկեղեցւոյ բոլոր զաւակները կատարելու իրենց խղճի պարտքը, բերելով իրենց մասնակցութիւնը բովանդակ Բրիտանական կեդրոն՝ աշխարհամասուն Ս. Յարութեան Տաճարին, որմէ ներս մեր ունեցած եւ դարերով ի գին ամեն զոհողութեանց ու արեան պահպանուած իրաւունքները կարող են նախանձը շարժել մեզմէ բխող շատ աւելի մեծ ու հզոր՝ բայց այս գէտին վրայ անմասն ժողովուրդներու:

Այս առթիւ աւելորդ չենք գտներ յայտարարել թէ Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութիւնները, սկիզբ առած երկու տարիներ առաջ, Ս. Զատիկի տօներու շրջանին պատշադրաբար ընդհատուելէ ետք, վերսկսած են նոր բափով: Առայժմ նորոգութեան գործը ընթացք առած է մեր վերնասան մասերն եւ Յունաց բաժնի (Քարովիկոն) մէջ: Այդ պատճառաւ, Տաճարէն ներս մեր ամենօրեայ

ժամերգութիւններն ու Կիրակնօրեայ Պատարագները կը մատուցուին Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ. իսկ Յայները այդ արարողութիւնները կը կատարեն Ս. Գուգորայի մասրան իրենց բաժնին մէջ:

Քայր համայնքներու հետ մեր ունեցած տարակարծութիւնները մասամբ հարբուած են եւ որոշ համաձայնութիւններու հիման վրայ՝ ապանւում եւ վերանորոգութեան գործին կանոնաւոր ընթացքը: Առկա եւ կառավարական որոշումի ենթակայ կը մնան տակաւին տանիքի ծածկին եւ ջրուղիներու զոյգ հարցերը, որոնք թեւէ չեն ներկայացներ իրաւական յատկ կարեւորութիւն մը, տուած ըլլալով անոնց Տաճարի պատշաճութեան մասերէն զուրկ ըլլալու համար. մասին, սակայն կ'ազդեն ընդհանուր նորոգութիւններու ընթացքին վրայ: Յետոյ եւս որ կառավարական որոշում մը վերջ պիտի դնէ տարիք մը աւելի տեւող տարակարծութիւններուն:

Բոլորովին նորոգուած Հայոց Տնօշարանէն եւ Արիմարացիի մասունի վերնատունէն զատ, Հայոց բաժնին մէջ՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին կարելի է նկատել նաեւ վերանորոգուած ամբողջովին: Երկուրդ Գուգորայի, Նուախաւորաց, Իւզաբերից եւ Հանդերձից Բաժնաման Եկեղեցիներուն ու խորաններուն վերանորոգութիւնը կը գտնուի, որովհետեւ այս մասերը կապուած են Տաճարի ընդհանուր ամրացման եւ վերանորոգութեան ծրագրին հետ: Ասոնց ընթացքը մեր ակնկալութիւններէն աւելի արագ յառաջացած մինչեւ այսօր եւ կը յուսանք որ նոյն յաջողութեամբ պիտի զարգանայ այսուհետեւ:

Քրիստոնեայ եւ քաղաքակրթութեւ աշխարհին առջեւ՝ Ս. Յարութեան փառաւոր Տաճարի վերանորոգութիւնը պիտի արձանագրուի իբրեւ դարուս կարեւորագոյն դէպքերէն մին, իսկ մեր նպատակը անոր՝ փառքը մեր Եկեղեցիին:

«Ս Ի Ռ Ն»

ՀԱՌՈՒՐՔՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԻՇԽԱՆԱԿԱՆ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՐԲ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԱՐԻ

ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԳՐԱՄԻՆ

Կոնստանդուլթեամբ կը հաղորդենք թէ Հաւերթա Գարակէօզ-
կան Հիմնարկութիւնը վարսաւն հազար տուրի պատկանելի զու-
մար մը տրամադրած է Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան
հիմնադրամին: Յիշեալ զումարը պիտի վճարուի երեք տարիներու
վրայ:

Առ ի գնահատութիւն, Ամենապատիւ Ս. Պատրիարքը որոշեց
յատուկ յիշատակարան մը գետեղել առ Հայոց երկրորդ Գողգոթայի
Աւագ Սեղանին վրայ ի յիշատակ Ազգային Բարերար Միհրան Գա-
րակէօզեանի և իր քննասիրի ննջեցեալներուն, որոնց հոգւոյն ամէն
տարի յատուկ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի:

“Եւսմի որ ունիցի յիշատակ ի Սիւն”:

ԳԻՒԱՆ ՊՍՏՐԻՍՐՔԱՐԱՆԻ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՐԱԿԱՆՔ

● Կիր. 5 Մայիս. — Կաթմիր Կիրակի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Կոմիտաս Արք. Պատուէրեան:

● Կիր. 12 Մայիս. — Տօն Երեւման Ս. Խաչիկ: Առաւօտեան ժամերգութիւնէն ետք եւ Անդաստանէն անմիջապէս առաջ, բոտ սոփորութեան, կարգացուեցաւ Ս. Խաչիկ երեման առիթով Երուսաղէմի Կիրակի Հայրապետին առ Կոստանդ Կայսր ուղղած Թուղթը: Ապա Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Վաչէ Արք. Իգնատիոսեան: Աւագ Խորանին վրայ կը տեսնուէր վառ կանթիկներով զարդարուն Ս. Խաչին նշանը:

● Կիր. 19 Մայիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Զորարար Ս. Աթոռլուստուկ Արք. Տ. Զարեհ Քչ. Մարտնեան:

● Դչ. 22 Մայիս. — Կէսօրէ ետք ժամը 2ին, Դերչ. Տ. Սուրէն Արքեպս. Քէմհանեանի գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը ինքնաշարժերով մեկնեցաւ Զիթենեաց լեռ, ուր մեր Տիրոջ Համբարձման սրբավայրին վրայ կառուցուած մեր վրանամատարան մէջ պաշտուեցան երեկոյեան ժամերգութիւն եւ նախատօնակ: Իւրիկնաղէմին պաշտուեցան Եկեղեցւոյ եւ Հսկման արարողութիւններ, եւ ապա՝ գիշերային եւ առաւօտեան ժամերգութիւններ: Արարողութիւնները տեւեցին մինչեւ ուշ գիշեր:

● Եչ. 23 Մայիս. — ՀԱՄԵՐԱՊՈՒՄՆ ՏԵՍՏԻՆ: Առաւօտեան ժամը 7ին, Դերչ. Տ. Նորայր Եպս. Պողարեանի գլխաւորութեամբ, ամբողջ Միաբանութիւնը ինքնաշարժերով մեկնեցաւ Զիթենեաց լեռ ու Հրաշափառոյ մուտք գործեց Համբարձման սրբատեղին, ուր մեր վրանամատարան մէջ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուց Բարոպէց Դերչ. Հանդիսապետ Սրբազանը, խօսելով օրուայ տօնին մասին: Քարոզէն ետք, Դերչ. Լուսարարապետ Տ. Հայրիկ Եպս. նախագահեց Մայր Աթոռոյ Սուէն Ս. Էջմիածին փոխադրութեան տարեգարծի առիթով կատարուած Հայրապետական Մաղթանքի արարողութեան, իսկ Ս. Պատարագէն ետք Դերչ. Պատարագիչ Սրբազանը նախագահեց Սրբավայրին առջեւ կատարուած Անդաստանին:

— Դերչ. Սրբազանը նախագահեց նաեւ Կէսօրէ ետք Մայր Տաճարին մէջ կատարուած Անդաստանին:

● Եր. 25 Մայիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Համբարձման

ժերնամատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Թովմէ Կրք. Մամուր:

— Կէսօրէ ետք, Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ պաշտուեցաւ Բ. Մաղկազարի նախատօնակը: Հանգիստապետն էր Լուսարարապետ Դերչ. Տ. Հայրիկ Եպս. Ասլանեան:

● Կիր. 26 Մայիս. — Երկուրդ Եղեղեղաց: Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ ի Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ ժամարարն էր վանուց Տեոսէր՝ Հոգւ. Տ. Արշակ Արք. Խաչատուրեան:

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆՔ

● Եչ. 2 Մայիս. — Ն. Վեհ. Հիւսէյն Թագաւորի Թագադրութեան 10րդ տարեգարծին առիթով, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը շնորհաւորական հեռագիր մը յղեց Արքունի Պալատ:

● Եր. 4 Մայիս. — Իսլամաց Դուրպան պալատի տօնին առիթով, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգւ. Տ. Կոմիտաս Արք. Պատուէրեանի եւ Տիար Կարպիւ Նինգրի-հանի, շնորհաւորութեան զնաց Վոսմ. Կառմ. վարիչին, Վոսմ. Միւֆթիին, Մութասարիֆին, Քաղաքապետին, Արեւմտ. Յորդանանի Ընդհ. Ազատութեան Պետին, Կրօնական Դործոց Դաշմագամին, Նոր եւ Հին Քաղաքի Ոստիկանապետներուն եւ Սէւասի Արարիոյ Հիւպատոսին:

● Կիր. 5 Մայիս. — Բրիտանական Հնագիտական Դպրոցի կողմէ, ի պատիւ ժանօթ Նազէտ Տըթ. Քաթիլին Քէնյընի տրուած ընդունելութեան ներկայ եղաւ Տիար Կ. Հինգլեան:

● Դչ. 7 Մայիս. — Արար-Անկիլքաններու Եպս. Նէհիպ Դուպէյնի կողմէ, ի պատիւ Իրենց եկեղեցւոյ Լիբանանի, Սուրիոյ եւ Յորդանանի ներկայացուցիչներուն տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Հոգւ. Տ. Յակոբ Վրք. վարդանեան եւ Տիար Կարպիւ Նինգրիեան:

● Եր. 11 Մայիս. — Լուսաւորապետ Դերչ. Տ. Հայրիկ Եպս. մեկնեցաւ Անթիլիան, ներկայ գտնուելու Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Նորընտիր Հայրապետ Տ. Տ. Խորէն Ա. ի Օմման եւ Գահակալութեան հանգիստութեանց:

● Կիր. 12 Մայիս. — Տրանսական Նոր Ընդհ. Հիւպատոսին կողմէ Սէնթ Անն վանքին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Դերչ. Տ. Սուրէն Արքեպս. եւ Տիար Կ. Հինգլեան:

● Դչ. 15 Մայիս. — Այս եւ յաջորդ երկու օրերուն, Ս. Աթոռ ալցեղեցին Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական ընտրութեանց մասնակցելու համար Սփիւռքի զանազան գաղութներէն Անթիլիան ժամանած թէ՛ եկեղեցական եւ թէ՛ աշխարհական Պատգամաւորներ: Առանց կարգին՝ Թէհրանի Թեմին Առաջնորդ Դերչ. Տ. Արտակ Արքեպս. Մանուկեան, Ատրպատական Թեմին Առաջնորդ Հոգւ. Տ. Արսէն Վրք. Աւետիբեան, Իրանէն եւ Ամերիկայէն Քահանայ Հայրեր:

● Եր. 18 Մայիս. — Ֆրանսական նոր Ընդհ. Հիւպատոսը իր առաջին այցելութիւնը տուաւ Պատրիարքարանին:

— Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս. և Տիար Կարպիս Հինգլեան շնորհաւորական այցելութիւն տուին Քաղաքիս Վեմ. Կառավարչին, Ն. Վ. Թաղաւորին Կողմէ անոր շքանշանով պարգևատրուելուն առթիւ:

● Եր. 25 Մայիս. — Յորդանանի Անկախութեան 17րդ տարեգարձին առիթով, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը շնորհաւորական հեռագիր մը յղեց Ամմանի Արքեպիսկոպոսին:

— Նոյն առիթով, Զարքայի Սպայակոյտի Աղումբին մէջ, Ն. Վեմ. Վարչապետին Կողմէ յայտու. Ն. Վեմ. Թաղաւորին տրուած ճաշկերոյթին ներկայ եղաւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, բնկերակցութեամբ Արևելեան Յորդանանի Հայոց Հոգեւոր Հովիւ Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զգջանեանի:

● Կիր. 26 Մայիս. — Ղպտոց Եպս. Կողմէ տրուած ճաշկերոյթին ներկայ եղան Գերշ. Տ. Սուրեն Արքեպս. և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Գշ. 28 Մայիս. — Կէսօրէ առաջ, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս., հետն ունենալով Հոգշ. Տ. Գեորգ Վրդ. Նազարեանն ու Տիար Կարպիս Հինգլեանը, ներկայ եղաւ երկէ վախճանած Քաղաքիս Հայ-Վաթնիկ համայնքի Պատր. Փոխանորդ Գերշ. Տ. Յովնանէս Ի. Վրդ. Գույումէճեանի հոգւոյն ի հանդիստ իրենց եկեղեցւոյ մէջ մատուցուած Ս. Պատարագին և Թաղման արարողութեան:

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՔ

Ս. ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ԳԱՇՏԱՀԱՆԳԻՍ

19 Մայիս, Կիրակի Կէսօրէ ետք ժամը 4ին, Ժառնգ. Վարժարանի մարզադաշտին վրայ տեղի ունեցաւ Ս. Թարգմանչաց Երկրորդական Վարժարանի տարեկան Դաշտահանդէսը, նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. և ի ներկայութեան ստուարաթիւ ժողովուրդի:

Հանդէսը սկսաւ երկսեւ մարզիկներու տողանցքով, որմէ ետք վարժարանի աշակերտութիւնը, բաժնուած երկու խումբերու, կատարեց վազքի, բարձր և երկար ոտտուժի, արգելաբաշտի և դրօշաբաշտի մրցումներ: Տեղի ունեցան նաև չափական մարզանք, զուարհախաղեր, գնդարձակում եւայլն: Թաղերէն ոմանց իրենց մասնակցութիւնը բերին նաև վարժարանի աշակերտուհիները, բաժնուած զարմեալ երկու խումբերու: Բարձրաժողով ներկաները հաղորդակից եղան նաև վարժարանէն ներս տարուան մը ընթացքին կատարուած մարզական աշխատանքի արդիւնքին,

որուն զլուր կը գտնուին մանչերու մարզիչ Պր. Միսաք Յակոբեան և իր օգնականը՝ Հայկ Լէփէճեան, ինչպէս նաև աղջկանց մարզիչ Սր. Շուշան Յովսէփեան:

Թաղերու աւարտին, Գերշ. Սրբազանը բաժակներով ու մետաղներով վարձատրեց յաջող մարզիկները: Դաշտահանդէսը վերջացաւ իւրիկուան ժամը 6:30ին:

ՏԱՐԵԿԱՆ ԵՐԳԱՀԱՆԳԻՍ

23 Մայիս, Հինգշաբթի գիշերուան ժամը 8ին, Ժառնգ. Վարժարանի հանդիսարանին մէջ տեղի ունեցաւ Ս. Թարգմանչաց Երկրորդական Վարժարանի տարեկան երգահանդէսը, նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. և ի ներկայութեան Միաբանութեան անդամներուն և ժողովուրդի ստուար բազմութեան:

Շուրջ երկու ժամերու ընթացքին, ներկաներուն տրուեցաւ վայելքը ունկնդրելու մեր եկեղեցական և ի մասնաւորի տոճիկ երաժշտութիւնէն կտորներ, մատուցուած յաջող կերպով մեներգներու, զուգերգներու և խմբերգներու միջոցաւ Դաշնակի և ձեռնադաշնակի վրայ նուագուեցան նաև երգողական դասական երաժշտութիւնէն կտորներ: Գերշ. Սրբազանի հակիրճ փակման խօսքէն և Տէրուհեան Աղօթքի երգեցողութիւնէն ետք հանդիսականները մեկնեցան զոհունակութեամբ, իրազեկ ըլլալով վարժարանէն ներս Հայ Երգի ուսուցման տրուած կարևորութեան և այդ ուղղութեամբ տարուած տարուան մը աշխատանքի արդիւնքին, ու գնահատանքով արտայայտուելով վարժարանի տեսչութեան և ի մասնաւորի երաժշտութեան ուսուցիչ Պր. Սահակ Գալայճեանի հանդէպ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՋԱՐ:

25 և 26 Մայիս, Շաբաթ և Կիրակի օրերուն տեղի ունեցաւ Ս. Թարգմանչաց Երկրորդական Վարժարանի տարեկան Պաշար, հովանաւորութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր: Նորին Ամենապատուութիւնը սակայն Յորդանանի Անկախութեան տօնին առիթով Ամման մեկնած ըլլալով, Գերշ. Տ. Սուրեն Արքեպս., բնկերակցութեամբ Միաբանութեան անդամներուն, կատարեց բացումը Պաշարին, Շաբաթ Կէսօրէ ետք ժամը 4ին:

Այդ և յաջորդ օրուան ընթացքին, բազմաթիւ հայ թէ օտար անձնաւորութիւններ այցելեցին Պաշարին, նիւթապէս օժանդակելով վարժարանին:

Պաշարը ունէր ձեռագործներու, խաղերու և ուտեստեղէնի բաժիններ: Վաճառքի դրուած ձեռագործներուն մեծ մասը պատրաստուած էր զպրոցական աշակերտուհիներու կողմէ:

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԽՕՍԳԸ

ՓԱՐԻՋԻ ՊԱՌԱԿՏԻՉ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ՅԱՐԱԿԻՑ ԿԵՏԵՐԸ

ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

1. 1944ին, գերմանական բանակներու Յրանառ ներխուժումի նախօրեակին, Ամերիկա-փրկարար ազատատարներ եղած էր Հ. Բ. Ը. Միութեան, որ փոխադրուած էր անոր հարստութիւնն ու վերին ղեկավարութիւնը, Փարիզի Կեդրոնական Վարչութեան խիկ սփոխութեամբ:

Որինական բոլոր պայմաններու յարգանքին մէջ կատարուած այդ փոփոխութեան քանի մը կէտերուն շուրջ 1 տղանի նստար Յաւմտեայնի վերապահութիւնները, որոնցմէ Փարիզ ուժ առած է այսօր տարբեր կերպով շարժելու համար, և որոնցմէ զբաղչին ըրած մէջքերում, ներք կը միտին տղաւորութիւն գործելու, կացութեան մէջ բան մը չեն փոխել: Ի ձեռին ունինք վերոյիշեալ կարծիքին գէտ հեղինակաւոր մասնագէտ իրաւաբաններու և անուանի փափեւորի մը տեսակէտները, շատոնց ստացուած, որոնք ամէն ապահովութիւն տուած են մեզի: Մեծ գրամատուներու միջոցաւ Միութեան թրքութներուն Նիւ Եորք փոխադրութեան յաջողապէս իրագործութիւն ալ ուրիշ փաստ մըն է թէ օրինական տկարութիւններ չկան հաստատուած գոյափոխակին մէջ:

1955ին, ուրեմն, Միութեան ամերիկեան իրաւական անձնաւորութիւն տրուելէն առաջ անոր կեդր. Վարչական փողովքը Ամերիկայի մէջ հաստատուած էր արդէն տասներէնդ տարիներէ ի վեր, և մեր կադմակերպութեան բոլոր շրջանակները մեծ բախտաւորութիւն մը կը նկատէին ասիկա, քանի որ Բարեգործականի հարստութիւնը կը գտնուէր և կը մատակարարուէր աշխարհի ամենէն ապահով մէկ երկրին մէջ:

2. Ամերիկահայ Դպրութիւն, որ սկիզբէն ի վեր Բարեգործականի արգաւանդ զաւարեղած է, երկրորդ Համաշխարհային Պատերազմէն վերջ շատ աւելի ուժեղ թափ մը տուաւ իր գործունէութեան: Ան իր մէջ կը հաշուէ Միութեան ընդհանուր անդամակցութեան կէտը և մեր եկամուտները գրեթէ ամբողջապէս կը գոյանան անոր մասնաճիւղներուն աշխարհ ջանքերուն և անձման գոհոգութեան ոգիին շնորհիւ:

3. Միութեան ստացած նորագոյն կտակներն ու նուիրատուութիւնները մեծագոյն մասամբ Ամերիկահայերէն կուգային և կը շարունակեն գալ ամէն տարի:

4. Մեր կատարած մեծագոյն հանդանակութիւնները, Կարօտելոց, Ներգաղթի, Դպրոցաշինութեան, Միութեան Յիսնամակի, որոնց զումարը երկուսի ու կէս միլիոն տղաքէ աւելի եղած է, արդիւնաւորուած են Ամերիկահայերու զմայլելի նուիրումին շնորհիւ:

5. Այս մեծ յաջողութիւնները արձանագրուած են, որովհետեւ 1945ին, Ամերիկայի շրջապահը, Նիւ Եորքի կեդր. Վարչ. փողովին կարգադրութեամբ և մասնաւոր արտօնութեամբ, իբրեւ առանձին ընկերակցութիւն կադմակերպուեցաւ Ամերիկեան օրէնքով, այդ կերպով տուրքէ զերծ մնաց, և իր բարեխրական նպատակներուն համար զրամ առաջները իրենց եկամուտի տուրքէն կարեւոր մասով մը իրենց առածը իրաւունք ունէին զեղչելու: Մինչ Կեդր. Վարչութիւնը, ԱՅՆ ԱՏԵՆ, իբրեւ Զուիցերլանդի օտար ընկերակցութիւն, նման դիւրութիւն մը չէր կրնար ընծայել իր նախա-ուրեմունքին:

6. 1954ին օրէնք մը անցաւ, որ կ'արգիլէր Ամերիկեան ընկերակցութեանց զրամ փոխանցել օտար ընկերութիւններու և միանգամայն տուրքէ զերծ պահել նուիրատուներուն գումարները:

Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, իբրեւ Զուիցերլանդի կադմակերպութիւն, ծանր հարուած մը պիտի կրէր այս նոր օրէնքին արամագրութիւններէն:

բանաձևով բարոյական պարտք կը դրուէր շրջանակային ներկայացուցիչներուն վրայ որոշումներ ստորագրելու և արդիւնքը հաղորդել Վեդր վարչութեան, որ զայն համազօրեալ տեղեկագրով մը յետոյ պիտի ենթարկէր Միջ-Շրջանակային նոր գումարումի մը նկատառութեան:

Ամիս մը վերջ, 1960 Դեկտեմբերի Ընդհանուր ժողովի նախօրեակին, Փարիզի Յանձնաժողովը, հակառակ որդեգրուած բանաձևին համերաշխ ոգին և թելադրութեանց, իր յանձնառութիւնն ու ստորագրութիւնը անհետցեց և 29 Նոյեմբեր թուականի նամակով մը յայտարարեց թէ Ընդհանուր ժողովին պիտի չմասնակցի, որովհետեւ Միութիւնը միշտ Զուիցերիական կազմակերպութիւն մը կը նկատուի և Վեդր վարչութիւնը անոր գործերուն ժամանակաւոր մասնակարարը միայն, միշտ ալ միևնոյն բիւզանդական առարկութեամբ թէ Ամերիկեան անձնաւորութիւնը օրինական պայմաններու մէջ չէ տրուած անոր:

Յունուար 28, 1961 թուականի վերջնագրի իմաստով գրուած ուրիշ նամակով մը, Եւրոպայի Յանձնաժողովը պահանջեց, որ այդ 29 Նոյեմբերի նամակին բովանդակութեան շեղումներ պատասխան մը տրուի մինչև 13 Փետրուար, որպէսզի հակառակ պարագային... Միութեան գերագոյն շահերուն պաշտպանութիւնը չհաւուրի Զուիցերիական արդարադատութեան առջեւ:

Դատի գիմելու սպառնալիք, ուրեմն, բռնանալու համար Վեդր վարչութեան կամքին վրայ Այս կարգի ուրիշ թղթակցութեանց յիշատակումը զանց կ'ընենք:

Մեզի համար բացօթեւ էր թէ Հ. Բ. Ը. Միութեան ազատութեան, ամբողջական ու բարեհաւանման մտահոգութիւնը չէր որ, երկու պարագլուխներու՝ Տոքթ. Ա. Պիլյուքեանի և Հ. Թափաքեանի առաջնորդութեամբ, Փարիզի Յանձնաժողովը կը մղէր նման ամբարտաւան և արկածախնդիր քայիներու: Անոնք լաւ գիտէին թէ Վեդր վարչութիւնը միշտ գործած է Ընդհանուր ժողովի որդեգրութեան համաձայն, թէ ան ոչ մէկ իշխանութիւն ունի Միութեան իրաւական անձնաւորութեան մէջ որիւրեք փոփոխութիւն կատարելու, և թէ այդպիսի հարցերու նկատառումը կը պատկանի միմիայն Ընդհանուր ժողովին:

Այս պարագան ակնբեր ըլլալով հանդերձ, Վեդր վարչութիւնը՝ համբերութիւնը ծայրաչեղութեան տանելով, 1961 Մայիսին Փարիզ գումարուած ժողովի մը մէջ քննադատող անբնական կացութեան վերջ տալ:

Այդ առթիւ գոյացաւ հակապոպուլիստ մը, ըստ որում Փարիզի Յանձնաժողովին փաստաբան, ներկայիս արդէն սահմանափակ ձևով գոյութիւն ունեցող Զուիցերիական Ընկերակցութեան նոր կանոնագրի մը նախագիծը պիտի պատրաստէր: Այդ նոյն փաստաբանը յատենի ժողովոյ յայտարարած էր թէ իր կատարելիքը պարզ և կարճ աշխատութիւն մը միայն պիտի ըլլայ:

Դժբախտաբար, սակայն, Փարիզի Յանձնաժողովը ինք իսկ պատրաստեց և Վեդրական վարչութեան ներկայացուցչի կանոնագրի նախագիծ մը՝ որ իր ձեռով ու բովանդակութեամբ երբեք ընդունելի չէր: Վեդր վարչութիւնը զայն բացարձակապէս մերժեց և չէր ալ կրնար Ընդհանուր ժողովի նկատառութեան յանձնել (*):

Փարիզի Յանձնաժողովին ներկայացուցիչները նաւ ետք եկած էին 1961 Դեկտեմբերի սկիզբը: Թէ՛ խորհրդակցական ժողովի մը և թէ Վեդր վարչութեան յապտմար մէկ նիստին մէջ, յսկային ներկայացուած նախագիծին վերաբերմամբ մեր մանրամասնումը և լուրջ դատողութիւնները և հիմաւոր առարկութիւններ չկրցան ընել:

Բայց Փարիզ վերադառնալէ յետոյ վերսկսան իրենց խոստարարական ընթացքը, իրաւունք ևս չունենալով Վեդրական համակարգի գրեցին և ի վերջոյ իրենց փաստաբանը 12 Մարտ 1962 րուակի համակով մը սպառնաց թէ՛ իրեն տրուած շահերը հրահանգներու համաձայն՝ ազատ պիտի բլլայ հարկ

(*) Կանոնագրի այս հարցին կապակցութեամբ, Փարիզի գրեթէ 29րդ էջին մէջ կան հետեւեալ տարբեր-

«բայ այս համաձայնութեան, մեր փաստաբանին հետ պատշաճեցնել կանոնագրի փոփոխութեան ծրագիր մը, զոր իմ հաղորդեց ամերիկեան փաստաբաններուն որոնք յայտնեցին իրենց համաձայնութիւնը»:

Ինչպէս գրեցին միւս մասերուն մէջ, հոս եւս իրողութիւնները բոլորովին խեղաթուրուած են:

Բացառականապէս սխալ է թէ մեր փաստաբանները **համաձայն գտնուած են այդ ծրագրին**:

Փարիզէն ան մեզի դիմում եր կանուխէն, իրենց 17 Հոկտեմբերի նիստին մէջ խորհրդակցութեան առարկայ ըլլալէ վերջ, առանց մեր փաստաբաններուն բնութեան երաւակուելու, եւ այս պարագան իմանալով, Մր. Ա. Միլլըր, մեր գլխաւոր փաստաբանը, իր 24 Նոյեմբեր 1961ի համակին մէջ կը գրէր. «շփոթած ենք բոլորովին եւ չենք հասկնար թէ ինչպէ՞ս Պր. Փաշու (Փարիզի փաստաբանը) նախագիծը Փարիզի ժողովին դրկած է արդէն, **Հոկտեմբեր 17էն առաջ եւ զայն մեզի ուղարկեց միայն իր Նոյեմբեր 3ի համակով, ... ստացուած Նոյեմբեր 6ին**»:

Ձանց կ'ընենք յիշատակ այդ ծրագրին բազմաթիւ անընդունելի կէտերուն մասին երկար դիտողութիւններ՝ զոր մեր փաստաբանները յուշագրով մը հաղորդած են յետոյ Պր. Փաշուին:

եղած քայլերը առնելու եթե մինչև Ապրիլի մէջ դամարուելիք եւրոպայի չըջանական Միջ-Մասնակցության ժողովին որը՝ 1961 Մայիսին հասկացողութիւնը յարգելու մասին մեր պատասխանը չառնայ:

Մեր պատասխանը չուշացաւ և ան բացօթյա էր:

Նկատելով որ այդ հասկացողութեան թուն ոգին կ'անտեսուէր և անոր վտանգաւոր մեկնարանութիւն մը կը տրուէր, Կեդր. Վարչութիւնը իր 27 Մարտ 1962ի նիստին մէջ մերժեց չայն վաւերացնել և իր այս որոշումը փարիզի Մարմինին հաղորդեց իր 12 Ապրիլ 1962 թուակիւր պաշտօնագրով:

Եւրոպայի Յանձնաժողովին բացօթյա ըմբոստ դիրքը Կեդր. Վարչութեան հանդէպ՝ ակնհայտ էր և ի յայտ կուգար իր բնագծով արարքներուն մէջ որոնց յիշատակութիւնը երկար պիտի ըլլար:

Սակայն յիշենք գոնէ վերջնագոյնները, ամենակարեւորներ, որոնք խզում յառաջ բերին: Եւրոպայի Յանձնաժողովը ինքզինքին թոյլ կուտար փարիզի մէջ դամարել, 15 Ապրիլ 1962ին, Միջ-Մասնակցության ժողով մը՝ օրակարգ ունենալով, ի միջի այլոց, ընթերցում եւ լուսանկարներ: Յանձնաժողովին, առանց իսկ Կեդրոնական Վարչութեան գիտութեան եւ հաւանութեան:

Տարակոյս չէր մնար, հետեւաբար, որ անկարգապահութիւնները կը ձգտէին յանգիլ պատշաճ քննարկութեան մը:

Արդարեւ, Եւրոպայի Յանձնաժողովը 1947ին հաստատուած էր Կեդրոնական Վարչութեան կողմէ, իր պարտականութիւնը ըլլալով նայն Շըջանական, աւելի ճիշդ՝ Ֆրանսայի մասնակցութեան գործերուն վերին հսկողութիւնը կատարել, միշտ պատշաճաբար եւ համաձայն մնալով Կեդրոնական Վարչական ժողովին: Իր պիւտճէն միշտ վաւերացուած է ու տարեկան բացն ալ գոցուած Կեդր. Վարչութեան կողմէ:

Յանձնաժողովին ներկայ կազմը ևս — բացի երկու նոր անդամներու յաւելումէն զոր մերժած ենք վաւերացնել — որ հիմա արդէն իսկ պաշտօնէ դադարեցուած է, ինչպէս պիտի տեսնենք, նշանակուած էր Կեդր. Վարչ. ժողովին կողմէ 1954ին ու պայման էր որ մէկ մի անգամի փոփոխութիւնը ենթարկուէր մեր վաւերացման, ինչպէս նաեւ Դիւանի կազմութիւնը:

Մօտ 15 տարիներէ ի վեր տիրող այս փոխ-յարաբերութիւններն ու գոյալիճակը կրնանային, եթէ հարկ կար, փոփոխութեան ենթարկուիլ Կեդրոնական Վարչ. ժողովին հաւանութեամբ:

Բայց փարիզի նպատակը Շըջանակը վերականգնել չէր, այլ՝ օրինականացնել և հիմնադրել արդէն իսկ ծայր տուած ներքին ըմբոստութիւն մը որուն իսկական բնուիթը բացօթյա էր, դատելով յառաջ քշուած իրականան անարկութիւններէն ու առնուած յախուռն և անկարգապահ քայլերէն:

Տեղի չտալու համար որեւէ թիւրմիտացութեան, և կանխելու համար անընդունելի հաւանական կատարուած իրողութիւն մը, որ ապօրինի և հակահանունագրային պիտի ըլլար, Կեդրոնական Վարչութիւնը իր 12 Ապրիլ 1962 թուակիւր պաշտօնագրով, նախագահին ստորագրութեան տակ, ազդարարեց Եւրոպայի Յանձնաժողովին թէ վերոյիշեալ Միջ-Մասնակցության ժողովին մէջ կատարուելիք ընտրութիւնը անգոյ և չեղեալ պիտի նկատուէր:

Ահաւասիկ այդ պաշտօնագիրը:

Նիւ ետր, 12 Ապրիլ 1962

Մեծայարգ Տիար Ասենապէս եւ Պոս. Անգամ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Եւրոպայի Կեդր. Յանձնաժողովի

Բարիկ

Յարգելի Տեառք,

Ներկայիս լուրջ հարկին տակ կը գտնուի մեզի հալորդելու հետեւալը:

Կեդր. Վարչական ժողովը, Մարտ 27ի նիստին մէջ, անգամ մը եւս խոր ցաւով եւ վրդովմով Խորհրդակցութեան առարկայ ըրաւ մեր արժաւորած հարցեր եւ զանոնք բնական մէջ վերջին համակերպութեան ընթացքին տակ, ինչպէս նաեւ նկատելով մեր կողմէ իրեն տուած հաւանութեան ընթացքին օրինական ռալլե ստեղծելու ազդարարագիր, եւ համոզում գոյաւորելով թէ մեր բռնած դիրքն ու հետեւեցող միջոցաւոր բացօթյա վիտակար եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան կազմակերպական կառուցումներին և կենսական շահերուն, տուա հետեւալ որոշումներ:

1. Կեդր. Վարչ. ժողովը մերժեց Բարիկի մէջ 26 Մայիս 1961ին ստորագրուած հասկացողութիւնը:

2. Միութեան կանոնագրական բոլոր հարցերը հանգամանօրէն բնական միջոցաւոր Պաշտօնագրական ժողով մը լուծուած մը տալու համար, Կեդր. Վարչութիւնը որոշեց Միջ-Շըջանային Պաշտօնագրական ժողովը:

զումարել 1962 Հոկտեմբերին, այդ ժողովին խորհրդակցութեանց արդիւնքը ապա ենթարկելու համար:

2. Բ. Ը. Միութեան գերագոյն հեղինակութիւնը եղող Ընդհ. ժողովին վերջնական նկատառութեան:

3. Կեդր. Ցանձնաժողովը Կեդր. Վարչութեան կողմէ անուանուած, պատշոնի կոչուած, անհատապէս եւ համարապէս մարմին մըն է, եւ եթէ Ապրիլ 1-ին Բարձր մէջ զումարուելիք Միջ-Մասնակցային ժողովին կողմէ փորձէ վերնաշրջի կամ վաւերացուիլ, այդպիսի ընտրութիւն մը կամ վաւերացում մը՝ Կեդր. Վարչութիւնը այժմէն ապօրէն, անգոյ եւ չեղեալ կը յայտարարէ:

4. Կեդր. Վարչութիւնը լիազօրութիւն տուաւ իր նախագահ Տիար Ա. Մանուկեանին, իր յարմարեալ միջոցով եւ ձեւով զօրծադրելու վերի որոշումները:

Այս վերջին որոշման համաձայն, իմ կողմէ ներկայացուցիչ կը կարգեն Ընդհ. Տնօրէն Տիար Գ. Կիրակոսեանը եւ Փոխ-Դանձապահ Տիար Տ. Սմարեանը, որպէս զի ձեր յուշ աւագութեան յանձնէն այս համակին բովանդակութիւնը եւ միանգամայն ներկայ գտնուին Միջ-Մասնակցային Համագումարին:

Մեր միակ մտահոգութիւնն է այս նախախնամակամ կազմակերպութեան անունն ու հմայքը բարձր պահել եւ նուիրուիլ անոր վերելքին եւ բարգաւաճման:

Հուսկ յեօն կոչ մըն է այս զոր կ'ուղղենք ձեր ողջմտութեան՝ խզումի մը առաջի առնելու համար:

Եթէ վերեւ յիշուած որոշումներուն համաձայն շարժիմ, անցնող երկու տարուան փնտրած դէպքեր մտնալով, փոխադարձ յարգանքի եւ վստահութեան առողջ մրկոյրտի մը մէջ կարելի պիտի ըլլայ մը զօրծակցութիւնը տարւանակել Պատ. Կեդր. Ցանձնաժողովի գէշ:

Հակառակ պարագային, խորապէս կը ցաւիմ յայնչելու թէ ասիկա իմ վերջին հաղորդագրութիւնս պիտի ըլլայ ձեզի եւ ձեր վրայ պիտի ծանրանայ պատասխանատուութիւնը այն ծանրակեղծ կարգադրութեանց զոր պիտի հաւկարգուիմք ընել, եւ դեռ կը սիրեմ յուսալ թէ ձեր խոհական ընթացքը անոր առաջի փոխ առնէ:

Անկեղծօրէն

Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Նախագահ

Արհամարհելով այս պաշտօնագիրը, Փարիզ ինքզինքը բնութիւն տուաւ նոյն ժողովին:

Այդ ժողովը արդէն անհունօրէն ողբալի եւ ընդվզեցուցիչ միջնորդութիւն մը եւ պայմաններ տուաւ մէջ տեղի ունեցած է ու պիտի բաւէր աչքէ անցնել իրենց իսկ խմբագրած, բազմագրած ու ամէն կողմ ցրուած իրր թէ տատենագրութիւնները . . . տեսնելու համար, այդ հայելիին մէջ, իրենց բուն դիմագիծը եւ հաստատելու որ Միութեան տարեկարգութեան մէջ այսպիսի համախմբումի մը պարզած գայթակղալից տեսարանը աննախընթաց երևոյթ մըն է ու յատկապէս նշական: Բարեգործականի ներկայ կազմակերպական կառուցուածքը եւ ներքին շինարարողութիւնն ու վրայ ընել ուզող տարրերը՝ տարրեր կերպով պիտի շարժէին:

Աւելորդ կը նկատենք մի առ մի վեր հանել այդ միակողմանի ու դիտողականոր պատկերացումները, պարունակած չարամտութիւններն ու անճշգրտութիւնները:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿԵԼԻ 2)

انصرها - بطريكية الأرمن الارثوذكس - المدير والمحرر المسؤول - صاحب النافذة رئيس الاساقفة هايكازون أبراهيان
 مايو ١٩٦٣ - تطبع في مطبعة دير الأرمن - القدس العدد ٥

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem, Armenian Patriarchate, Jerusalem.
 Editor - Archbishop Haigazoun Abrahamian, Armenian Convent, Jerusalem.
 Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

**«ՍԻՈՆ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒՂԱՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՅԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱՆ,
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

- Փոլիանա - Էլիներ Հ. Փորթրը: Ֆրանսերէնէ թարգմանեց Արմենուհի Տքթ. Ե. Էօզէր (նուիրատու): Պէյօղլու, Իսթանպուլ, 1962, էջ 228:
- Յաղբական Կամ Ոգելից Կեանքը - Ճ. Իրվըն Օվլըր Հօլզգըրը: Թրգմ. Պ. Պ. Անէմեան (նուիրատու): Պէյրութ, 1962, էջ 67: [1960, էջ 68:
- Հոգիներ Վասսիլի - Ուիլհելմ Մէքստենշլու: Թրգմ. և ներս. ըստ նախորդին: Պէյրութ, Կոնստանդնուպոլիս - Մանուէլ Աղամեան (նուիրատու): Պէյրութ, 1963, էջ 93:
- Պոսթընէն՝ Արմենուհի Տէր Մանուէլեան կը նուիրէ իր չորս գործերը. —
- ա) Ծաղիկներ Ծաղկամոստեաններէս - Պէյրութ, 1960, էջ 366:
 - բ) Նրբ ձակասագիր կը Հարուածէ (Վէպ) - Պէյրութ, 1961, էջ 131:
 - գ) Կեանքիս Հայելին Նամակներով - Պէյրութ, 1961, էջ 137:
 - դ) Անտառապանին Աղջիկը՝ Գեղեցիկ - Պէյրութ, 1962, էջ 198:
- Որո՞ւն Հարցնեմ - Հայր Գլեման Փերեյրա: Նուէր Հայր Յովհ. Մըսրէրեանէ: Պէյրութ, Հայ Կաթողիկէ Տպարան, 1963, էջ 64:
- Աստուածաբան - Դրիք Հին և Նոր Կաթողիկոսացի: Նուէր Սահիան Օհանէսեանէ, Գա-
հրէ: Տպարան ի Սանկտպետրուրգ, 1817, էջ 1126:
- Անգղ շեֆեր (Թատր. 3 Արար) - Զարեհ Մելքոնեան (ներս.): Պէյրութ, 1963, էջ 88:
- Կալանդշէկներ, Մաղբաններ եւ Յօղուածներ 1963 Տարուան Համար - Գէորգ Կ. Գա-
նարեան (նուիրատու): Պէյրութ, 1963, էջ 94:
- Եօրը Տարիներ (1956-1963) - Պատկերազարդ երանաշնորհ Տ. Տ. Զարեհ Ա. Կաթողիկոսի
Հայրապետական Կեանքի և Գործունէութեան Դամեայ Շրջանին: Անթիլիաս, 1963:
- Քաղաքիս Տղան եւ Յովազը - Կ. Տը Լառիկոստի: Հրատ. և նուէր Արամեան Սանուց
Միութեան: Պէյօղլու, Իսթանպուլ, 1963:
- Եղեսիա - Յակոբ Հիսայեան (նուիրատու): Պէյրութ, 1962, էջ 117:
- Զ. Նաւասարդեան Խաղեր - Հ. Բ. Ը. Մ. - Հ. Ե. Ը. (Յայտագիր, և ին.): Պէյրութ, 1963:
- St. Sarkis Charity Trustէն նուէր ստացանք հետեւեալները. —
- a) ANALECTA BOLLANDIANA - Tomes 57 à 80 (33 Fascicules).
 - b) PATROLOGIA ORIENTALIS - Tomes XXIX à XXX (7 Fascicules).
 - c) DICTIONNAIRE DE SPIRITUALITE - Fasc. 9 à 34 (26 Fascicules).
 - d) DICTIONNAIRE D'HISTOIRE ET DE GEOGRAPHIE - Fasc. 59, 60 et 78 à 87 (12 Fascicules).
 - e) DICTIONNAIRE DE THEOLOGIE CATHOLIQUE - Tomes 14, 15, 16 et Tables Générales (31 Fascicules).
 - f) DICTIONNAIRE DE DROIT CANONIQUE - Tomes 3 à 6. Fasc. 13 à 36 et (29 Fascicules).
 - g) DICTIONNAIRE D'ARDHAEOLOGIE CHRETIENNE - Tomes 14 (2è Partie) et 15, Fasc. 158 à 175 (19 Fascicules).
- LA CHARTE DU TRAVAIL - H. Thorossian (présenté par l'auteur). Paris, 1942, pp. 32.
- TOWARDS A QUAKER VIEW OF SEX - Edited by Alastair Heron. London, Friends Home Service Committee, 1963, pp. 75.
- 17th ANNIVERSARY BALL - New York. A. C. Y. O. A. Febr. 23, 1963, pp. 38.
- Presented by Albert Der Tatevassian.
- Ֆրանս. Ակադեմիայի անդամ Հանրի Թրուայայէն նուէր ստացանք Փարիզ տպուած իր
գործերէն հետեւեալները. —
- a) L'ARAIGNE - Librairie Plon, 1960, pp. 285.
 - b) LA TÊTE SUR LES EPAULES - Librairie Plon, 1960, pp. 253.
 - c) L'ETRANGE DESTIN DE LERMONTOV - (Biographie). Librairie Plon, 1952, [pp. 281.
 - d) POUCHKINE - (Biographie). Librairie Plon, 1953, pp. 846.

- e) LES SEMAILLES ET LES MOISSONS - Librairie Plon, 1962, pp. 510.
 f) AMELIE - Librairie Plon, 1962, pp. 393.
 g) LA GRIVE - Librairie Plon, 1962, pp. 408.
 h) TENDRE ET VIOLENTE ELIZABETH - Librairie Plon, 1962, pp. 413.
 i) LA RENCONTRE - Librairie Plon, 1962, pp. 437.
 j) LES COMPAGNONS DU COQUELICOT - Librairie Flammarion, 1959, pp. 314.
 k) TANT QUE LA TERRE DURERA - La Table Ronde, 1960, pp. 927.
 l) LE SAC ET LA CENDRE — & — ETRANGERS SUR LA TERRE - La Table Ronde, 1960, pp. 1203.
 m) LA BARYNIA - Librairie Flammarion, 1960, pp. 346.
 n) DOSTOIEVSKY - Librairie Arthème Fayard, 1960, pp. 446.
 o) LA GLOIRE DES VAINCUS - Librairie Flammarion, 1961, pp. 312.
 p) LES DAMES DE SIBERIE - Librairie Flammarion, 1962, pp. 315.
- ARVESTE II - Armenian Students' Ass'n. of America, Inc. New York, 1962, pp. 103.
 MASTERY OF LIFE - Supreme Lodge of A. M. O. R. C. Inc., U. S. A. Pp. 32.
 ANNUAL REPORT FOR THE YEAR 1961-1962 - Paul Herman Buck. Harvard Univ. Library. Cambridge, 1962, pp. 28.
 THE PILLARS OF THE ARMENIAN CHURCH - Compiled and edited by Dickran H. Boyadjian. Presented by Krikor & Hayastan Baronian (Los Angeles). Watertown, Mass., Baikar Press, 1962, pp. 426.
 ADVERTIGO - P. K. Thomajan (presented by the author). Cincinnati, 1962, pp. 40.
 ESSAYS ON THE SOVIET ECONOMY - Naum Jasny. Munich, 1962, pp. 297.
 AMERICA, AMERICA - Elia Kazan (presented by the author). N. Y., 1962, pp. 190.
 ONE DAY IN THE LIFE OF IVAN DESINOVICH - Alexander Solzhenitsyn. New York, Fr. A. Praeger, 1963, pp. 210. Presented by G. A. S. Goddard Fund.
 THE NATIONAL COUNCIL OF CHURCHES - The Churches Working Together For a Christian America. Pp. 32.
 A LETTER TO MY TURKISH FRIEND - Bohdan Gebarski. The Baikar Press, 1963, pp. 15. Presented by «Baikar» Association Inc.
- Int. Bank for Reconstruction and Development present 1st to 11th ANNUAL REPORTS
 Յեղափոխական Ալլում - Դ. Շարք, Թիւ 5-7 (41-43), 1963. [(1946 to 1956).
 Տօնացոյց - 1963 Թուականին Քրիստոսի: Վիեննա:
 Հայ Դեմֆեր (Աշխարհայեցքների բնութագրումներ) - Դոկտ. Ալեք Գառնարեան (նուիրատու): Թէհրան, 1961, էջ 248:
 Պատմական Վերլուծումներ Հեռուոր Անցեալին (1920 Յունուար 20ի Մարաշի Հայկական
 Զարդին և Պէյթ Շալօմի Ամփոփ Պատմութիւնը) - Յովհաննէս Խօճա Հայտօսութեան:
 Նուէր Զանից Գրասենեակէն: Պէյրութ, 1962, էջ 33:
 Նոր-Ջուղայի Ս. Ամենափրկչեան Վանքէն Նուէր ստացանք Նոր-Ջուղայի հետեւեալ
 տարիներու գրգռանի օրացոյցները - 1923-27, 1929, 1932, 1945, և 1947-1960:
 Խմտութեան Ալլում (Հէքեաթներ և Աւանդութիւններ), Բ. Գիրք - Կ. Մհհեան (նուիրատու): Գահիրէ, 1962, էջ 258:
 Բանաստեղծութիւններ - Զարեհ Գաղազեան (նուիրատու): Փարիզ, 1963, էջ 181:
 Քաւուրեան Նոխազ Տիպար Նկեղեցականը (Տ. Զաւէն Քհյ. Հովիւեանի լուսնի յիշատակին) - Թորգոմ Վահագեան (նուիրատու): Պէյրութ, 1963, էջ 365:
 Կեանքիս Յուշերից (Բ. Հատոր) - Սիրաք Սարգսեան (նուիրատու): Թէհրան, 1962, էջ 391:
 Նոր էջ - Գիրք Գրականութեան, Թիւ 13: Թէհրան, 1962, էջ 207:
 Անլուրի Զանգակատուն (Քերթումներ) - Պարոյր Սեփակ: Պէյրութ, 1963, էջ 270:
 Լեզուական Հարցեր - Բենիամին Թաշեան (նուիրատու): Գահիրէ, 1963, էջ 313:
 Լստան Հայ Լեզուի - Հեղինակ և Նւրա. ըստ Նախորդին: Գահիրէ, 1962, էջ 205:
 (Շարունակելի)